

Anton Debeljak:

Spev zemlje ob suši.

Puščavniki-travniki, niste se letos smejali,
ker kreše med nebom in zemljo sovraštvo se črno —
tako so dejali starikavi kmetje.

Ne bomo v jesen to sejali, saj kleno bi zrno
se v tleh prelevilo v plevel nam in snetje.

Naš svet je ovilo pekleno prokletje,
pa najsi pojimo te s sragami, gruda,
znojimo se v ognju pripeke in truda
in najsi gnojimo s krvavimi žulji —
ker srepa zažiga se mržnja med nebom in zemljo.

O zemlja je trmasta in ne upogne se zlepa.
Če v noči nebo iz oblačnega žuga oklepa,
obzorje naježi ko češljev zobovi se gosto,
podobni okopom štrle mu robovi z razkačeno hosto
in celo okolje je žrelo, ki psovke mu bljuje.

Nabrušene sulice smrek po planjavi pretijo nebesom,
v pesti maščevalke grmovi tiščijo s togotnim se besom —
ker divje ne splahne sovraštvo med nebom in zemljo.

Kdaj rana v zahodu na svodu zazeva,
zateglo renčanje psic mrke nevihte se čuje,
režanje njih v hip je bežanje, o trenutku odbeglo.
In zemlji srce je ostalo zakrklo in mrklo,
nebo ni zjokalo se, jalov le prapor vihrá brez odmeva
in škratelj bliskávice jezik rogaje čez goro izteza —
Kedaj se med nebom in zemljo bo jeza, sovraštvo poleglo?

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal Rado Murnik.

10.

V veliko dvorišče Blagajevega gradu je mrgolelo mož in konj. Povsodi je vrvelo kakor v razgrebenem mravljišču, zlasti pa so se gnetli pažeti in hlapci pri konjušnici in okoli obeh šatorov, ki ju je bil dal postaviti grof Majnard za tuje slugе. Ponosno so stopali lovci z venci na čepicah, v kratkih zelenih kamižolah, z lovskimi bodali v roženih nožnicah in s črnimi rogovi na zelenih motvozih preko leve rame. Vse vprek so kričali in kleli, se šalili in smejali. Ob pritličnih hodnikih so zbijali tesarji oder in ograjo za popoldanji turnir.

Krotki jutranji žarki so lili medlordečo svetlobo na belo in sivo zidovje, koder ni bilo opreženo z bujnozelenimi trtami. Od prostornega balkona in od oken so viseli dolgi gobleni pod pisanimi zastavicami in cvetniki. Na steni pod prvim nadstropjem so pestreli ščiti gospodov, ki so se hoteli po obedu poizkušati v viteški bojni igri. Sredi dvorišča so oprode in hlapci držali, sedlali in krotili lovske konje. Jezdna oprava se je vsa lesketala v dragocenem okrasu. Zlasti so bile podsedlice, sedla in nahrbtnne mreže na konjih krasotoljubnih jahalk potratno nakičene z dragulji, zlatimi čopi in obroči, s slonokostenimi rezbami in z ličnimi vezili; srednjeveške lepote so se kaj rade postavljale z razkošno jezdno pripravo — celo nune so rabile pozlačena sedla in uzde.

„Haha, ovenčali so tudi vodnjak, vodnjak!“ se je smejal vitez Ahac, ko je prišel za drugimi iz obednice. „O sancta simplicitas!“

Vitezi so držali damam železna dvigala in jim pomagali na konje. Po tedanjih pravilih lepega vedenja je morala gledati jahalka med ušesa svojega konja, zatorej nekoliko na desno. Šalda na svojem temnosivem Tulipanu pa je zrla na levo, koder je krotil dolgi oproda Jošt Davolič s hudim naporom vranca Davorja. Šumno je sopol krasni svetlooki konj, hrzal, se vzpenjal in otesal dolgo grivo na gibkem vratu.

Ko ga je zajahal mladi Blagaj, se je takoj pomiril žebec, čuteč jeklene mišice svojega gospoda. Z mirnim, veselim nasmehom,

desnico ob boku, je sedel grof Majnard v globokem sedlu. Glavo mu je pokrivala zelena kapa, obšita s soboljino. Njegova rdečkasta suknja je bila od palmanske svile, ki je varovala telo baje bolje kakor oklep. Zlata verižica z velikim višnjevim safirjem mu je visela okoli vratu in na prsih. Na rjavih škornjih sta mu bili prepeti zlati ostrogi s širokima kolescema.

Salda ga je motrila nepremično. Minil ga je bil prvi mladostni ogenj in vesela predrznost; moške poteze so kazale strogo mirnost, odločnost in samovoljnost. Videlo se mu je, da pozna pravo mero ponosa in samozavesti, ki ju more kazati mož, ne da bi odbijal in žalil drugih ali se jim zdel ošaben; videlo se je temu obrazu, tem očem, da bi utegnil biti strašen v svoji jezi.

Mignil je z desnico. Zatrobila sta dva lovca in ponehalo je vrvenje in kričanje. Na balkonu in ob oknih so mahali z robci grofinja Mila, komtesa Alijana, baronica Efranika Leuenbergova, grof Krupski in drugi, ki niso hoteli na lov. Odhajajoča gospoda jim je odzdravljala in krenila proti velikim vratom.

Prvi je jezdil nadsokolar Jure Adlešič, žilav možak z obritim, trdim, kakor izklesanim obrazom. Sledila mu je lovska godba, umetniki s trobentami in bobnicami. Za njimi so jahali grof Majnard in gosti. Sokolarji in pesarji so bili že na vse zgodaj odrinili s sokoli in psi in tovornimi konji, ki so nosili preproge in vse potrebno za predkosilce pod milim nebom. Za gospodo so se uvrstili hlapci z rezervnimi konji in dolgimi drogovi, da bi pomagali sokolu, ako bi kateri padel s čapljo v močvirnico. Vsi so veseli jahali skozi mračni hladni obok čez vzdizni most in takoj pod visokimi jagnedi pognali konje, da so zdirjali v vabljivo jutro.

Mehki, tihi vzduh je rahlo trepetal v solnčnem svitu. Izprva so jahali molče mimo vinogradov, mimo visokega žita in rjavih njiv, skozi hrastove in bukovne lozice, mimo bornih selskih hišic in lesene cerkvice. Radovedno so gledale ženske in rdečelica belolasa deca za njimi. Dasi je bilo še rano, so že slutili vročino velikega dneva. Práh se še ni dvigal, zadrževala ga je jutranja vlaga. Tuintam je dehtelo po svežem senu, drugod pa je še nepokošena trava valovala v lahnih valih s srebrnim bleskom. Mnogo sveta pod brdi je bilo pustega, neobdelanega. Ozka pot je vodila v samoto tihe divjave proti severu, koder so temneli za lahno paro ponosni gozdni Gorjanci.

Na vsakem klancu, na vsaki gorici se je ozirala Salda plemenita Frauensteinerjeva, da bi videla kje ogenj ciganskega tabora; ali uzrla ni niti najmanjšega dima. Zastonj je gledala tudi v mračni

pragozd; večidel sta brogovito in nepredorno trnje, drevje in grmovje kraj pota gosto prepletala srobotina in divji hmelj ter druge plezalke in ovijalke. Jahali so skozi Veliko Bukovje in zavili pri Adlešičih na deželno cesto proti Metliki.

„Lej, lej, vitez Erazem pa le ne nosi mojega bodala!“ si je mislil vitez Ahac, ki je v lovski kamižoli, preparani na prsih in komolcih, nekoliko poševno sedel na svojem rumenkastem Žoltku. „Noče me dražiti, kajpada. In drži se tako čemerno in mrko, kakor bi jezdil v boj. Bog vedi, kaj premleva. Že dolgo ni bilo slišati ničesar sumnega o njem. Menda si je prilisičil že dovolj in zdaj uživa svoj plen lepo tiho in mirno. Pa kaj je to meni mar? Po-meniva se rajša kaj lepega z gospodično Odo!“

Ob ugodni priliki je pognal svojega Žoltka in jahal vstric nje na desni. Zdelo se mu je, da ga je radoživa mladenka izredno pri-jazno pogledala s svojimi živahnimi, radostnimi očmi. Veselil se je tega in sklenil, da se bo trudil biti danes posebno šarmanten.

„Lov bo lep, baronesa Leuenbergova, samo malo prevroče utegne biti in presoparno,“ je rekel in se nasmehnil, zadovoljen, da je sprožil tako zanimiv pogovor. „Popoldne bo pa dež.“

„Ali veste to tako gotovo?“ je vprašala naglo in malo ne-jevoljno.

„Presneto je zala in bujna in rada se vojskuje s pogledi,“ si je dejal sam pri sebi ter se pohvalil na glas: „Zvezde poznam, baronesa, zvezde in vreme. Že več dni zaporedoma ni bilo nobenega oblačka na nebu, pa tudi pav je kričal ponoči. Dež pojde, toda takrat bomo spet pod streho na Blagajevem gradu. Dopoldne bomo pa lovili prav imenitno. Malo daleč je lovišče, ravan onkraj Kolpe; saj veste, da ima moj svak dosti sveta in gradov tudi na Hrvaškem. Le vedno ostanite blizu mene, žlahtna gospodična, z mano se boste zabavali naravnost izborno!“

Pogledala ga je osuplo, nato pa se mu je nasmehnila precej nagajivo.

„Odličen sokolar sem,“ je hitel hvaliti vitez Ahac sam sebe, „ne bojim se nobenega flandrijskega sokolarja. Škoda, da vam ne morem takoj pokazati svojega sokola Odiseja. Pravzaprav ni samec, ampak samica. Samice so mnogo bolje za lov, imena so jim pa navadno vendar moška, vrag vedi, zakaj. Moj Odisej ni z Izlandije tudi ne iz Norvegije in ne z Danskega. V Gorjancih je doma, ali izučil sem ga jaz sam! Prinese mi iz zraka vse: prepelico, jerebico, šojo, srako, vrano, štokljo, divjo raco in gos, fazana, dropa, žerjava,

laboda, čapljo, vse, vse. Ujel mi je že tudi zajca. O, kako nadarjen sokol je moj Odisej! — Ali mi daste tisti klinček, ki tako sladko počiva v vaših laseh?“

Iztegnil je roko, da bi sam vzel cvetlico; toda baronesa Oda Leuenbergova je zamahnila tako hitro z desnico, da se je ustrašil sicer jako hladnokrvni Žoltko in nenadoma skočil v stran.

„Oh, toliko da nisem cepnil raz konja!“ se je gneval vitez Ahac natihoma. „Hu, kako pisano zna gledati ta punca! Tako mlada, pa že taka! Kadar bo stara, bo cela furija. Hvala Bogu, da sem jo spoznal o pravem času. Odslej bom zabaval rajši Ofmijo!“

V senčnati dolinici pod Plešivico so zagledali Blagajeve hlapce in tovarne konje; pripravljali so tam vse potrebno za mali obed po lovu.

„Kako se čuti, da je solnce že više!“ je kliknil vitez Ahac tako, da ga je moral slišati njegov svak spredaj. „Ali bomo žejni v tej soparici, gospoda svetla!“

In žalostno je pogledal sodčke, hladeče se v praproti in travi. Toda grof Majnard je jezdil kar dalje. Med Krasincem in Pravotino so prebredli reko. Na hrvaški strani se je širila med dvema ovinkoma Kolpe in nizkimi brdi travnata ravnica proti severoizhodu. Tla so bila ponekod mehka, mokrotna, tuintam gosto pokrita z rumenim šašem in okrašena z žoltimi perunikami, mičnimi preslicami in zlaticami. Po zraku so plesali mnogobrojni komarji in se lovili elegantni kačji pastirji. Dišalo je po močvirni vlagi; na izhodu se je skrivalo pod visoko širokolisto rogozino in trstovino malo barje.

Pod topoli, vrbami in jelšami ob reki so čakali sokolarji na konjih, vsak svojega sokola na levi pesti, zavarovani z veliko in debelo rokavico od jelenjega usnja, ob boku pa torbico z mesom za ptiča. Dvema je viselo od pasu po dvoje belih golobjih peroti na vrvi za vabilo vračajočim se sokolom. Hlapci so nosili okoli života na naramnikih štirioglate lesene okvire s priučenimi ptiči. Vsem sokolom so pokrivali oči usnjati okrovi z višnjevimi perjaničicami. Pesarji so mirili dolgouhe velikoglave pse iskače, ki so, skopčani sparoma, nestrpnostno cvilili, bevkali in vlekli za jermene na rdečih ogrljakih. Bajukov Miko, „pasji stric“, je venomer rentočil nad njimi.

Grof migne. Rogovi zatrobijo in veselo zavriskajo lovci. Velika jata črnih vran se vzdigne in poleti preko brezovega loga čez Kolpo. Pesarji odvežejo tankonose iskače in jih spuste; veselo mahajo psi z repi, vohajo po tleh in po zraku ter izginejo v gostem zelenem

ločju in bičju. Z bučnim letom hiti vlak divjih rac proti lovski družbi, ali kmalu se obrne in beži na drugi konec močvirja.

Nestrpno čaka gospoda, da obrne nadsokolar svojemu konju glavo in jih tako opozori na čapljo. Nepremično sedi Jure Adlešič v sedlu, le drobne bistre oči mu begajo po ravni. Tedaj šine nekaj rdečkastega izza vrbovega grma.

„Lisica, lisica!“ se oglasi mladi rjavopolti baron Lenkovič; ali danes ni nikomur nič do kosmate navihanke.

Med visokimi rogozi, osladi in trstikami se premikajo klasi in listi kakor šopi in zastavice. Nenadoma skoči nadsokolar Jure s konja in mu po prastarem običaju obrne glavo v smer, koder je uzrl čapljo. Nad bičjem se v vijakastih kolebih dviga velik belosiv ptič, moleč glavo in krake nazaj.

„Naglo Ahila nanjo!“ veli grof Majnard in že prihiti sokolar z modrokrakim belkastim sokolom.

„Ahil je doma z Izlandije, domovine najplemenitejših lovskih sokolov,“ razlaga vitez Ahac ozkolični nežni baronesi Ofmiji Leuenbergovi. „Podaril ga je grofu Majnardu kranjski vicedom Juri Rainer. Lahko rečem, da je ta ptič več vreden kakor grofov konj. Moj Odisej pa tudi ni dosti slabši!“

Nadsokolar odveže in sname Ahilu nožne jermene pa okrov in ga spusti z rokavice. Naravnost kvišku vzleti krasna ujeta; hladilni pihljaji vejevo v razgrete obraze, šumno udarjajo dolga, ozko urezana krila zrak in jadrno odnašajo sokola v višavo.

Tudi vitez Ahac spusti svojega ljubljenca. Toda Odisej, manj plemenit sokol, ne more naravnost kvišku, ampak le po krogih in ovinkih.

Čaplja leti že visoko proti Kolpi; sokola jo izkušata nadkriliti. Lovci zdirjajo čez drn in strn preko travnikov in jarkov proti vodi. V zraku vihrajo devojkam dolgi lasje in pisana krila, prhutajo gospodom široki rokavi, trakovi in perjanice, v divjem diru poskakujejo lovciem rogovi do tilnika. Sredi livade se ustavijo in, razburjeni od lovske strasti, zro z največjim zanimanjem kvišku.

Sokola sta blizu žrtve. Čaplja nagne kačji vrat na hrbet in moli dolgi rumeni kljun kakor ostro bodalo proti sovražnikoma. Kar se zakadi večji Ahil zviškoma vanjo in jo kavsne v levo perot. Takoj zadone lovske trobente in bobnice. Perje in puh pada počasi proti zemlji. Tudi Odisej se zaleti v čapljo, ali ona se mu ogne čudovito spretno in ga zadene s kljunom pod perot.

„Vražja ribja tatca!“ zakriči razjarjeni vitez Ahac. „Bestia infernalis!“

Odisej jame fofotati v kolobarjih in pada. Vitez Doljanski ga prestreže in boža. V tem pa napada Ahil čapljo zviškoma vedno huje. In vedno iznova se glase trobente in bobnice. Vsi občudujejo nagle, drzne okrete, sunke in udare obeh ptičev. Čaplja napenja svoje poslednje moči, da bi vzletela nad sovražnika. Toda ovirajo jo poškodbe in naposled omaga v boju proti mojstru višav. Bliskoma se zasuka Ahil, zasadi sovražnici kremplje v hrbet. Perje in rdeče kaplje kapajo z višine. Zopet zapoje trobente in bobnice.

„Jo že ima, jo že ima!“ zakliče širokopleči vitez Obričan in in maha navdušeno z baretom.

S hripavim grakanjem, podobnim gosjemu kriku, obupno repetniči in pada čaplja pod svojim krilatim jezdecem. Zmagoslavno, s široko razpetimi perotmi sedi sokol na premagani sovražnici. Vedno razločnejše vidijo gledalci njen rumeni kljun, majhno belo glavo s tremi dolgimi črnimi peresci in črno liso med zlobnimi žoltimi očmi in tilnikom.

Že sta na tleh. Nadsokolar Jure da sokolu takoj mesa za nagrado. Nato ga zvabi na rokavico in mu natakne zopet okrov. V tem pa vrže sokolar s tovarišem mrežo na čapljo, jo previdno ujame za glavo, ji izpulil baršunastočrna peresa in jih poda svojemu gospodu.

„Lep, močan petelin je, bravo, Ahil!“ de grof Majnard veselo in si natakne čapljina peresa na zeleno čepico.

Še marsikatero čapljo so spodili psi z obrežja in iz močvirja. Tudi plemkinje so spuščale svoje majhne, toda jako hitre sokoliče in se veselile lovske zabave celo z večjo vnemo kakor gospodje. Nekatero je že bolelo v tilniku, ker so gledale tako dolgo kvišku. Sokoli so ujeli petnajst čapelj. Tri mlajše je pomilostil grof; sokolarji so jih vzeli v mrežah domov, da bi jim natakneli na noge srebrne obročke z imenom Blagajevim in datumom lova ter jih spustili. Eden najlepših sokolov se je nabodel na čapljin kljun in poginil; nadsokolar Adlešič ga je zagrebel s solzami v očeh kakor junaka. Ahačev Odisej pa je okreval prav kmalu.

Po lovu so se vrnili čez Kolpo. Trudni, prašni, opikani od komarjev, so prijahali v prijazno dolinico pod Plešivico. Sluge so pogrnili tla s preprogami, pažeti so prinašali jedi iz košar in usnjatih vreč. Vitez Ahac se je usidral blizu sodčkov.

Vsi so bili židane volje, zlasti grof Majnard. Veselo so se svetile pisane obleke med gozdnim zelenjem, daleč so bili slišati gromki basi in zvonki soprani smejaajoče se gospode in žvenketanje kozarcev. Grof Majnard se je pogovarjal največ z grofom Starograjskim, ki je iz navade vedno skomizgal z levo ramo. Vitez Ahac je pravkar hotel ponuditi pobratimstvo Nikoli Radoševiću, kar je pridirjal eden sokolarjev, ki so bili odjahali s čapljami in sokoli naravnost proti domu.

„Kaj pa je? Kaj pa je?“ kriči vse vprek.

Mladi sokolar Miko ustavi openjenega konja pred gospodom in sopiha: „Gospod grof . . . cigana! Zaklala sta srno.“

„Kje?“ vpraša grof naglo in jako rezko.

„V bukovju, blizu Bojancev.“

„Ste ju prijeli?“

„Prijeli, zvezali oba, mater in sina. Ciganka se je branila ko divja zver. Fant se je upiral manj.“

Salda plemenita Frauensteinerjeva se zgane in obledi... Zdajci ji blisne po glavi: „Čirikli je! Izgubljena je! Kaj bo, ako bo hotela rešiti sebe in sina s tem, da izda mojo nakano!“

„Mojega konja!“ ukaže grof Blagaj.

11.

Uro hoda od Blagajevega gradu, v ozki dolini blizu Bojancev, sta čepela ono jutro ciganka Čirikli in njen petnajstletni sin Sonakaj (Zlato) ob skali za gabrovim grmom pod stoletnimi bukvami, dočim je jezdil mladi grof Blagaj s svojimi gosti proti Krasincu.

Sonakaj je bil vitek kodrolas ciganček z modročnimi, otožno žarečimi očmi. Temno opaljeni obraz in roke mu je bilo opraskalo trnato grmovje in bodičevje. Skozi umazano capasto obleko se je kazala na premnogh krajih gola rjava koža. Igral se je z bilko pogozdne trave prosulje po sijajnobelih zobeh in opazoval življenje okoli sebe.

Zlate, rubinaste in smaragdne žuželke lezejo, živi dragulji, po redkih rosnih cvetkah, po nežnih mahalih samotere praproti, po rumenzelenem mahu, po koreninah in lišajasti suhljadi. Rdečerjav metulj sede na beli cvet zajče deteljice, se poguga, zatrepeta s pisanimi krili in odleti preko mrtvega bukovega listja, v zatišju na debelo nastlanega od vetrov pomladanjih. Pohlevno skrit kos poje dolge in lepe samospeve. Včas mu odgovarja zaljubljeni zbor pre-

veselih ščinkavcev, sinic, penic, kraljičkov in grulečih divjih golobov. Bobna jim žolna, vsak dan v praznji zeleni suknji, bobna neutrudno, ker jo hudo skrbi zaradi pravega takta. Daleč gori na polnočni strani žvižga sokol z otožnim tankim glasom nad pralesom. Priskaklja mlad zajec, obsedi na zadnjih nogah, striže z dolgimi ušesi in jo popiha v pustoto mrakotne goščave. Skozi zeleno streho visokodebelnih bukev spe solnce zlate iskre na ushlo listje in mah. Vzduh polni trpka vonjava gozdnih zeli, vlažnega mahovja in trohljadi.

Nepremično sedi ciganka ob skali, le črne oči pod ozko zraslimi obrvmi ji živahno begajo po okolici. Razmršeni lasje, ponekod pa tudi cape na prsih in ramah se ji svetijo od masti, ki ne diši posebno prijetno.

Izenada poleti senca preko bukovih vrhov. Zadere se šoja.

Previdno dvigne Čirikli glavo — rahlo zazvene srebrnjaki na rjavem vratu.

Za grmovjem zašumi suho listje . . . izza debela se pokaže srna . . . postoji, pomoli glavo daleč naprej, voha nezaupljivo . . . stopa dalje po ozki stezici, uhojeni od turov, medvedov, jelenjadi in srnjadi. Za njo in okoli nje stopica rdečkasta, belopikasta mladica.

Oprezno potegne ciganka dolgo zanko iz nedra, jo pripravi za met in se ne gane več. Lahna sapa ji pihlja v obraz.

Srna prihaja bliže, dviga glavo, nastavlja ušesa, se ozira in krene nato nekoliko hitreje po stezici.

„Veter je ugoden,“ se veseli Čirikli in oči se ji bliskajo poželjivo, divje ko gladni volkulji. Brezskrbna srnica skaklja naravnost proti njej . . . še trenotek počaka ciganka . . . že vrže zanko, nategne motvoz. Živalca, ujeta za vrat, pade na mahovita tla. Stara srna priskoči in toži z žalostnim glasom.

„Danes bomo imeli dobro pečenko,“ de stara tiho. „Na, Sonakaj, tu imaš nož! Zakolji jo naglo! No, kaj se obotavljaš?“

Sonakaj vzame nož pa venomer gleda srnico, ki boječe izteza šibki vrat, obrača nežno glavico in drgeta v zanki. Skoraj človeški izraz smrtnega strahu trepeti v teh obupnih, obtožujočih očeh.

„Mati, ne morem.“

„Ali se ti smili? Pojdi no, pojdi! Ti mi boš lep cigan. Daj sem!“

Ciganka poklekne k srnici in ji zasadi ostri nož globoko v prsi.

„Vidiš . . . tako se mora . . .“

Mala srna zadrhta, po njeni dlaki in po mahu rdi in se peni ozka lisa. Telesce sunkoma zatrepetava v smrtnih krčih. Že hrome

noge, življenje beži iz mladega bitja. Od okrvavljenega noža se kadi redek dim . . .

Sonakaj se priplazi, ogleduje mrtvo trupelce in pogladi mehko pisano dlako. Tako žal mu je ljubke zale živalce.

„Kajne, rajši bi se igral ž njo?“ mu očita mati in obriše nož ob mahu. „Le počeni za skalo! Zdaj ujameva še veliko.“

Počasi se bliža stara srna, sklone glavo in liže svojo ljubljeno mladico. Ciganka se dvigne zlagoma, da bi zopet zagnala zanko; toda srna odskoči bliskoma iz njene nevarne bližine.

„Pa pojdiva!“ veli Čirikli ter spravi nož in zanko. „Nemara pojde stara za nama; blizu našega tabora nam ne uide več.“

Ciganka zadene plen na ramo in odide s sinom po ozki stezi navkreber, koder gledajo krive korenine iz tal in delajo prirodne stopnice. Stara srna jima sledi oddaleč... Ko pa prideta mati in sin na širjo gozdno pot, zaslišita nenadoma zamolkli topot konjskih kopit.

„Sun kuti — paledža, mro čavo!“ (Poslušaj malo — nazaj, moj sin!) zašepeta ciganka, vrže srnico pod gost grm, leže na tla in potegne sina za sabo. Že se bližajo jezdeci.

„Mati, beži ti! Naj ujamejo samo mene!“

„Le skrivaj se, nevesta hudičeva!“ zakriči nadsokolar Jure Adlešič, ki mu niha velik cvet močvirskega belega lokvanja nad kapo. „Videli smo te dobro in pse imamo s sabo. Le skrivaj se, neumnica tatinska!“

Razjaha konja in zgrabi mladega cigana.

„Pustite naju!“ prosi Čirikli trepetaje. „Pustite naju, žlahtni gospodje lovci! Saj nisva storila nič hudega!“

„Nič hudega?“ zarentači nadsokolar. „Misliš, da nisem videl mlade srne na tvojih umazanih plečih, žlahtna gospa ciganka? No, grof Blagaj ti že pokaže, po čem je njegova divjačina. Le čakaj, pečenka satanova! Poglej, kako pripravno mole bukove veje preko pota! Ne bo dolgo, pa bosta visela ti in tvoj sin z njih in razveseljevala zlodeje sredi pekla!“

Kakor ljuta risa napade ciganka nadsokolarja, da otme sina iz njegovih rok. Še dva sokolarja skočita s konj in pomagata svojemu načelniku. Čirikli vpije in se brani na vse kriplje.

„Vražja baba!“ zakriči Jure, ko ga ugrizne Čirikli v palec. „Zdaj mi je pa že dovolj!“

Nanagloma zasučé ciganko in ji stisne roke na hrbtu. Nato privežejo mater in sina k dvema debloma. Nadsokolar potegne zabodeno mladico izpod grma in jo položi poleg ihteče ciganke.

Sedaj ugleda tudi staro srno, ki stoji ob širokem deblu kakor ulita iz bronu.

„Aha, oni dve srni sta, ki sta ji preplašila naša dva ubegla psa, da smo ju komaj sklicali nazaj,“ de Jure. „Grof je ukazal, da mu neutegoma naznanimo vsako lovsko tatvino in vsakega lovskega tatu. Miko, ti si najmlajši — jezdi nazaj in javi gospodu, kakšna dva imenitna ptička smo ujeli sredi gozda!“

„Izpusti naju, ljubi, dragi gospod lovec!“ jame iznova prositi Čirikli z jokavim glasom, ko odjaše mozoljasti Miko. „Molila bom vsak dan zate in za tvojo drago ženo in tvoje nedolžne otroke.“

„O kajpa!“ se ji roga nadsokolar. „Pač mnogo bi zalegla tvoja molitev! Sicer pa nimam ne žene ne otrok. Haha, prijatelji, ali ste že slišali, da bi molila ciganka za koga?“

„Še zase ne,“ se grohotajo sokolarji in ugibajo, kaj ukrene grof s tatovama.

Čirikli umolkne in gleda zvezanega sina. V mislih prebira najganljivejše besede, da omeči ž njimi grofu srce. In blagodejen up opaja mučeno dušo materino.

Naposled prijaha grof Majnard in za njim vsa gospoda, ki se je udeležila sokolovanja.

Ko zagleda Davor cigana, jame nemirno plesljati, širi nozdrvi, voha in sope šumno, otresa lepo grivo, grize žvalo in noče dalje. Grof ga izpodbode z obema ostrogama — konj odskoči in se vzpne na zadnji nogi. Nadsokolar ujame uzdo ter gladi in miri trepetajočo žival.

Radovedno gledajo Blagajevi gostje ciganko, njene pisane cape, njene rdeče in zelene kroglice v črnih laseh, njene dolge uhane s steklenimi biseri, njene nize s pisanimi kamenci, sobovi in srebrnjaki okoli vratu.

„Usmili se naju, presvetli gospod!“ hiti prositi Čirikli. „Prizanesi nama! Nikdar več naju ne bo v tvoje gozde. Bodi usmiljen, presvetli grof! Usliši ponižno prošnjo uboge matere! Ukaži, da naju izpuste! Bodi milostiv!“

„Pa še tako mlado srno!“ se razjari grof. „Privežite oba k sedlu! Ženite ju na grad!“

„Milost, presvetli grof, milost, presvetli knez!“ kriči ciganka venomer.

„Prositate za naju, lepi moji gospodje, oj, prosite, lepe moje prežlahtne gospe, prosite za ubogo nesrečno mater in njenega sina, prosite grofa za naju, dušice božje, dušice zlate . . .“

Toda zastonj išče Čirikli sočutnega izraza v tujih obrazih; v vseh očeh vidi le plaho ali sirovo zvedavost.

Molče, s temnim obrazom odjaha grof Blagaj vštric grofa Starogradskega in za njima druga gospoda.

„Jaz bi obesil tatinska potepuha kar tukaj! godrnja Jure Adlešič in nadzoruje hlapce, ko privezujejo cigana, vsakega k drugemu konju na sedelni glavič. „Molči, baba! Kdo te bo pa poslušal? Ušesa me že bole od tvojega javkanja. Miko, ne pozabi srnice! Naprej fantje!“

Kmalu prijezdijo iz hlada. Ob gozdnem robu stoji srna in žalostno gleda za četo, ki odnaša njeno mladico... In kakor solza se sveti živali nekaj v vlažnih očeh.

Čimdalje tem huje pripeka solnce. Oprašeni so trava in grmovje ob poti, divji hmelj in plotni slak ob mejah; rose ni več. Okrog in okrog na belomodrem obzorju se pomaljšajo izza slovenskih in hrvaških goric in gora čudni kolobarjasti oblaki, podobni belemu drevju. Zdi se, da jih počasna sapa dviga z velikim naporom polagoma više in više. Včasi sunkoma zašumi po brezah, po topolih. Jezdec jasejo večidel po stranskih potih in po trati, da se ognejo hudemu prahu.

„To ciganko sva videla s hlapcem Markom že pred dobrim tednom,“ de vitez Ahac baronesi Ofmiji. „Pa je kar izginila, kakor bi jo bila pogoltnila tla.“

„Odkod neki prihajajo ti čudni ljudje?“ vpraša baronesa.

„Iz Egipta,“ se odreže vitez Ahac važno in zadovoljno, da more zopet zabavati svojo gospodično. „Ko sta Jožef in Marija z malim Jezusom pribežala pred neusmiljenim kraljem Herodom v Egipt in hotela zajeti vode iz Nila, so ju zapodili pradedje ciganov. Zategadelj jih je kaznoval Bog: razgnal jih je, da se njih potomci še dandanes zaničevani, sovraženi, preganjani potikajo in klatijo med drugimi narodi in blodijo brez miru križem sveta, povsodi tujci, nikjer doma.“

„Ali imajo kaj vere?“

„Do vere jim je kaj malo, ali celo nič. Cigani so si zgradili cerkev od slanine in požrli so jo psi, pravi pregovor.“

„Kaj namerava grof Blagaj z ujetnikoma?“ je sama zase ugibala Salda plemenita Frauensteinerjeva, jahaje z bratom Erazmom pred baroneso Leuenbergovo in vitezo Abacem. „Postave so stroge. Za malenkost kaznujejo tatove s smrtno kaznijo. In kaj še le cigane! Čirikli bo izkušala rešiti sebe in sina po vsaki ceni. V smrtnem

strahu utegne izdati moj naklep, jim pokaže cekine, jim pokaže podzemeljsko jamo pri Kolpi... Mogoče, da se tega ne spomni sama? Ali ne bi bilo dobro, da se ji skrijem? Doslej me še ni zapazila... Toda ne! Kdo verjame ciganki? Saj rečem lahko: Cekine je dobila drugod, jamo je našla sama, načrt si je izmislila sama, da bi otela sebe in fanta. In naposled... saj imam beneški prstan! Vsekako pa jo moram umiriti. Bodi, kar bodi! Kdo bo mogel slutiti kaj slabega, ako privoščim zbegani revi nekoliko tolažilnih besedi?"

Ustavi svojega Tulipana in se skloni k ciganki, privezani na dolgem jermenu ob sedlo grajskega hlapca.

"Nič se ne boj!" ji veli prav na glas. "V gradu poprosim zate gospo grofinjo."

"Bog ti povrni, dobrotnica!" vzdihne Čirikli in jo pogleda hvaležno. "Bog daj zdravje in srečo tebi in tvojim potomcem!"

"Kako ste usmiljenega srca!" pripomni naglo vitez Ahac. "Oprostite, da jezdim po senci vaše lepote!"

Salda mu ne odvrne ničesar in požene svojega konja zopet zraven Erazmovega.

"Kako pa vam je kaj ugajal današnji lov, gospodična plemenita Frauensteinerjeva?" jo vpraša vitez Ahac prav prijazno. "Prosim, izvolite odgovoriti svojemu vedno vdanemu slugi!"

"Meni sploh ne ugaja lov, kjer hujska človek žival na žival. Pomilovanja vredni so sokoli in čaplje."

"Kaj pravite?" ostrmi vitez Ahac. "Ne ugaja vam sokolovanje? In smili se vam čaplja, ki pomori toliko žlahtnih rib, pogoltne toliko iker in ptičjih jajec? Čudno, čudno! Nemški cesar Friderik Rdečebralec, njega sin Henrik Šesti in veleomikani vnuk Friderik Drugi so bili navdušeni sokolarji. Cesar Friderik Drugi je spisal celo učno knjigo o sokolarski umetnosti... de arte venandi cum avibus, in njegov sin Manfred, kralj sicilijanski je dodal imenitnih razlag. In ta cesar piše, da je sokolovanje plemenitejše in dostojnejše nego drugi načini lovski... caeteris venationibus nobilior et dignior!"

"Ni vsaka reč hvale vredna, in najsi jo visoko ceni kakšen kralj ali cesar," mu ugovarja Salda živahno. "Kako neusmiljeno ravna jo s sokolom, da ga ukrote in da se privadi ljudem, konjem in psom. Stradati mora po cele dni in po cele noči ga gugajo v visečih obročih, da ne more spati. Tako zatro ponosnemu ptiču lastno voljo in vadijo izmučenega, napol blaznega siromaka. Prav taka je pri jelenji gonji. Kakor love pri sokolovanju pravzaprav le sokoli, tako love pri jelenji gonji pravzaprav le — psi. Psi vzdignejo

žival, jo preganjajo, ujamejo in ustavijo. Lovec jo samo zakolje. Mesar! In pomislimo: petdeset do šestdeset psov, prav toliko konj, okoli trideset konjskih hlapcev, bogve koliko lovcev in lovskih hlapcev — vsa ta vojska se peha marsikaterikrat celih šest do osem ur, da ustavi enega samega izbranega jelena! Pa kaj še to! Včasi se že napol mrtvi jelen vendar še obrne proti psom. Gospodar se ne upa bližati nevarnemu rogovju, ne upa se poriniti jelenu noža v srce. Od zadaj — zavrtno — se priplazi hlapec in prereže ubogi, malone do mrtvega upehani živali kite nad zadnjima kolenoma. Ali ni to podlo? In zdaj se ojunači gospodar lova in zabode docela onemoglega, ugnanega jelena, mesar! Kaj mesar — živoder, živoder! Ali je to viteško? O — in vsi mu čestitajo, trobijo in kriče navdušeno. Sramota! Neumnost!“

„Kaj takega se dogaja le redkokdaj,“ oporeka vitez Ahac.

„Jako mnogokrat!“

„Gospodična plemenita Frauensteinerjeva je huda protivnica lova.“

„Takega lova pač. Usmiljen bodi človek do živali, tudi lovec! Ne muči naj divjačine! Dostojno, pošteno se bojuj ž njo, sicer ni prav čisto nič boljši od konjača!“

„Gospodična Salda menda tudi ne more gledati, kadar koljejo piščanca,“ jo zbada vitez Doljanski. „Obira ga pa le rada. Kajneda, haha, haha!“

Vsi v bližini se na glas zasmeajo zabavljivki lova. Vitezu Ahacu žari obraz od veselja.

Salda pa ga pogleda zaničljivo in de: „Gospod vitez, uplenila sem s sulico in samostrelom več jelenov in srnjakov nego vi. Ali sama, sama! In ne napol mrtvih, upehanih živali!“

Veseli vitez jo hoče pravkar vprašati, zakaj se je udeležila sokolovanja, ko prijezdarijo skozi vas. Pri vseh vratih in oknih gledajo možje in žene z otroki v naročju, žugajo s pestmi in vpijejo, kar jim utrpe grla: „Le dajte ju, le dajte ju! Obesite oba cigana! Goljufa! Tatova! Požigalca! Tolovaja! Na večala obadva!“

Čirikli jih meri s prezirljivimi pogledi, Sonakaj gleda venomer v tla.

Gospoda požene konje in kmalu dospe pod jagnede pred gradom. Vrtar Mate Hudak zatrobi in hiti odpirat. Dvanajst grajskih kopjenikov se postavi v dveh vrstah na vzdizni most nad rovom. Na dvorišču razjahajo jezdec konje in jih oddajo hlapcem. Le Salda ostane v sedlu in dirja proti vratom pod balkonom . . .

V kotu blizu velikih grajskih vrat stoji steber, debel, močan, obit z jeklenimi pločami; na gorenjem koncu je pribita železna spona.

Tjakaj tirajo hlapci oba cigana. Ko zagleda Sonakaj strašni kol, zatrepeta po vsem životu... Tudi ciganko obhaja smrtna groza in ji široma odpira oči, osolzele, polne strahu. Vprašujoče zro go-spoda in sluge na grofa Blagaja.

„Marko, bič!“

Veliki, plečati Matkovičev Marko priteče z dvojermenskim bičem, prepletenim z jeklenima strunami. Ko uzre ciganko, se zgane in si želi, da bi bil onostran devete gore. Kar skeli ga roka od biča.

„Vklenite fanta!“

Hlapci prerežejo mlademu ciganu vezi na rokah, mu strgajo luknjasto suknjo raz život in mu vklenejo roke v visoko spono, tako da komaj stoji na prstih.

„Pustite ga!“ obupno zavrisne ciganka, se zgrudi in poljubuje tla pred grofom. „On je nedolžen. Kriva sem jaz! Jaz sem zabodla srno. Jesti nismo imeli ničesar. Usmili se, grof presvetli, usliši prošnjo revne matere, knez presvetli, in Bog ti daj srečo in zdravje in slaven bodi tvoj rod vekomaj! Pusti mojega sina, kaznuj mene!“

„Ti prideš druga na vrsto. Marko!“

Marko pristopi, popravlja nekaj na biču . . .

„Bičaj!“

Zažvižga po zraku, pade po golem dečkovem truplu. Sonakaj stisne zobe, prestrašeno gleda nazaj, iskaje pomoči, rešitve. Ali nobenega glasu ni iz njegovih ust; zatajuje se zaradi matere.

„Bičaj ti, Jure! Močnejše!“

Marko odstopi naglo in da bič mlajšemu tovarišu. Jure si zaviha rokave, se razkorači in jame udrihati. Bolestno stoka in ječi Sonakaj. Po nežnih plečih mu vzkočijo krvave podplutbe, temno-rdeče kaplje polze po hrbtu in lijo na beli pesek.

„Bičati ju bo dal do smrti,“ pravi nekdo med gledalci.

„Nehaj!“ hrope ciganka. „O mro čoro čavoro! (O moj ubogi otrok!) O mro devla! (O moj Bog!) O mro devla!“

Oči ji plamte v divjem ognju, obraz ji gori v onemogli jezi, glava buta ob kamenje, pene ji bele ob ustih. Pekel v očeh, pekel v srcu, škriplje z zobmi in preklinja v ciganščini rod, grad in prijatelje grofa Blagaja.

„Stoj, Majnard!“ zakliče zdajci stari grof Felicijan in hiti z Milo, Alijano in Saldo proti gruči. „Prizanesi jima!“

„Lepo prosim, ne ga več!“ zazveni, zadržti detinji glas komtese Alijane, ki proseče povzdiga obe roki proti grofu Majnardu. Čisto drugačen, čisto tuj, tako strašen se ji zdi njen oče.

Kakor tigrica svoj plen, gleda ciganka hčerko grofa Blagaja. Alijana se ustraši teh divje plamtečih oči, se privije k materi in se spusti v jok.

„Odklenite ga!“ veli grof Majnard z jezno nagubanim obrazom. „Ali zapomnita si dobro: drugič ne bo nobene milosti. Poberita se!“

Odklenejo mu spono in oprostite tudi mater. Oslabel od strahu, od naporne stoje na prstih in od neusmiljenih udarov, omahuje in se opoteka deček tako, da ga mora podpirati mati. Poljubi ga, boža in tolaži. Ogrne mu suknjo in mu mane premrle, otekle roke.

„Tako sem truden, mati!“ toži Sonakaj. „In vrti se mi v glavi . . . Vode, mati, vode!“

„Le potrpi, da prideva do gozda, ljubček moj! Tam je vir; tam so zdravilne zeli; tam ti ohladim rane. Le kar proč, proč!“

Vsi gledajo tiho za njima. Nenadoma se obrne ciganka in njene divje oči se srečajo za trenotek s Saldinimi, ko krikne hripavo: „Mee avaha!“

Salda zadržta komaj vidno in skrije obraz za svojo pahljačo. Le ona razume cigankine besede: „Mi pridemo!“ Opaja in omamlja jo besno, blazno veselje . . .

„Maščevalnost bo vnemala ciganko bolje kakor moji cekini,“ se raduje natihome. „Ha — grof Majnard, ti sam mi pomagaš ob izvršitvi moje nakane!“

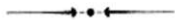
Še enkrat se obrne Čirikli in zavpije, da se preteče razlega pod obokanim izhodom: „Mee avaha!“

Fr. Albrecht:

Najino slovo.

V verzih je moja ljubav skrvavela,
v verzih je moja bolest izgorela,
zdaj car moje duše ponos je in mir.
Zadnji smehljalj. Ti ga nisi umela —
Nisi umela, kako se odela
je duša v molčanje in nemi prezir?

Naš narodni boj v nemškem slovstvu.

Spisal dr. Janko Lokar.

(Konec.)

Das deutsche Leid“, nova priča, da ni Bartsch pripovednik, je nadaljevanje romana „Zwölf aus der Steiermark“. Vsebinsko mu je boj od Slovencev zatiranega spodnještajerskega nemštva za svoje pravo. Tudi ta roman je himna lepoti spodnje Štajerske, sicer pa pesniška spremnica Roseggerjevega oklica.

Goethejev „Faust“ je vzbudil Bartschevega junaka Erazma Jurija Botzenhardta v gozdni samoti Pohorja, kjer je bil gozdni praktikant pri nekem velikem posestniku gozdov, da si je zaželel sveta in življenja. Izprosil si je pri oskrbniku nekaj prostih dni, si vzel nahrbtnik in dežni plašč in se podal v Dravsko dolino. Prišel je v Maribor in poslušal v gostilni meščane-politike, kako težak jim je boj s prodirajočim slovenstvom. Kajti Nemcev nesreča je, da so prodrli s svojo kulturo dalje kot s plugom. Zdaj pa obdaja njihova mesta Slovenec in Nemec je prisiljen, jemati iz njegove srede vajence in posle. A vajenec postane pomočnik in mojster, slovenska dekla pa njegova žena. Pri teh pa ima omahujoči slovenski delavec oporo, da si ohrani jezik. Tako poplavlja voda slovenskih kloak nemška mesta . . .

In Juriju se je krčilo srce. Slovenski kmet sicer še ni poznal sovraštva do Nemcev, a slovensko izobraženstvo: duhovniki in zdravniki, odvetniki, trgovci in uradniki — vsi so goreli tega gneva. Bil je pretresljiv pogled! Slovenec si je osvajal nazaj svojo zemljo, kjer je gospodoval še pred sedemsto leti. A Juri je vzdrltel: „Osvajanje! Kakšno osvajanje je to v primeri z nemškim prodiranjem pred tisočletjem! Takrat je prišel Nemec s sv. pismom in s pesmijo Nibelungov v roki, s pesmijo ljubezni (Minnesang), s harfo, z goslimi in z junaško pesmijo. Trebil je gozde, sušil močvirja, zidal svetlobele grade in cerkve, obdajal mesta z zidovjem in kot bog prinašal s seboj kipeče življenje. Od zgoraj, s stališča osvobojenega, prostega moža si je osvojil deželo kot arhangel Mihael, ki privihra iz oblakov nad zmaja. Ta rod se pa plazi iz globin strupenega črta na naš život in nam zadira od zdolaj bodalo v čreva. Mi Nemci stavimo s svojimi dvanajstkrat večjimi davki šole, v katerih se vzgajajo naši sovražniki. Ah, ko bi mogli obdržati to zemljo, samo to

štajersko zemljo! Poleg južne Tirolske je edini kos juga, ki si ga je umelo priboriti večno nemško hrepenenje po milejšem solncu. Do modrih valov Adrije! Ne, samo do Drave, samo do Drave!“

„In Celje?“ je vprašal Botzenhardtov prijatelj Himmelmayer, godec in ljubitelj deklet, ki je znal uživati življenje. „In Ljubljana? In Brežice in Novo mesto in mnogi drugi otoki, ob katere se zaganja slovanska povodenj in jih trga kos za kosom, vsak otok naš Helgoland, a tak z življenjem petdesetih ali sto let?“

„Ljubljana je že izgubljena in pogoltnjena,“ je rekel Juri otožno. „V Celju bodo postavili slovensko gimnazijo. Potem bodo rasli tudi tam in polnili mesto oni le za gotove svrhe izobraženi ljudje, katere so učili sovraštva in zavisti kot višek življenja, kot dušno hrano poleg mnogo hvaljenih praktičnih strok.“

In Juri je krvavel „za divjo lepoto dolomitnih (!) čeri tam v kotu med Štajersko, Kranjsko in Koroško, ki so tako osamele, pozabljene in zapuščene, ker se kuha nad njimi sovraštvo, in tako mamljivo lepe, da je postal njihov raziskovalec, Nemec časti in duše, rajši Slovan, kakor bi se bil odrekel tem čarobnim višinam.¹ Kajti v resnici, slovenska zemlja je tako bogata kakor duša slovenskega naroda, a obe sta še neodkriti, kakor je bil dolgo otok Taheiti. Kdor se jima je namreč približal, je sprejel jezik in šege srečne, nedolžne skromnosti one od sveta oddaljene dežele blaženih.“

„Še so bele hiše na teh višavah nemške!“ je vzkliknil. „Kdo pride, da ohrani lepote polno življenje? Ali naj umre ta čudoviti svet, ko smo ga šele našli? Pridite vsi, ki ste siti težav trga, hrupa mesta in zmot družbe, in se naučite čudovitega miru teh vrhov! Nemci, ne pustite si vzeti paradiža odpočitka, dežele sanj vseh doma željnih, solnčne južne Štajerske!“

Kako mamljiv je čas cvetja trt v tej brezkraini pokrajini!

„Spodnještajerska zemlja je akord, harmonija svetovnega bitja.

Celo na brezkončnem morju ne vidi oko dalje, kakor bi hodili na zemlji pet, osem, deset ur. Potem se upogne jeklena krogla pogledu v trdem matematičnem zakonu. Ti griči počitka pa leže na dnu amfiteatra gora, ki se vzdigajo od poletne višine škrjančka do grozno samotnih višav orla in večnega snega. Božanstvo ne zakriva obraza za upognjenimi pleči, ampak obdaja človeka z razgaljenimi prsmi, dviga okrog njega roko in gube oblačila in mu kaže v daljni, daljni, v modrini se izgublajoči daljavi bronasto čelo svoje najvišje neizprososti ali enoličnosti svoje ravni.

¹ Tu ima v mislih Frischaua.

Vsak teh spodnještajerskih gričev, vsak spodnještajerski dvorec ima, kar imajo v vrhoviti Švici komaj posamezni oblagodarjeni vrhovi: brezkončnost, najblaženejši preliv sijaja največje modrine v navadno, žgočega hrepenenja poln, za živa zamrli, devetkrat zarisani pianissimo daljine.

In nad vsem tem plava nežni vonj trt, kateremu primerjaš lahko le rezedo, samo da dehti zlata se tresoči, prašeči se cvet trte v še jasnejšem, čistejšem razpoloženju. Ne tako žalostno in vendar nikdar predrzno. Lahek, kratek, neizrekljivo ljubeč sen prihodnje moči, opojen za najfinejše, najrahljše živce človeka.

O ti mamljivi, silno nežni in kratki čas cvetja trt v štajerski neskončnosti!"

Da bi jo pridobili za nemštvo, so se združili Himmelmayer, Botzenhardt, Prehn in Rencel v kvartet in sklenili prirejati koncerte z nizko vstopnino, katere del so namenili za obrambno delo ob žalostno izjedeni jezikovni meji. V tistem času so bili namreč ustanovili Nemci dve obrambni društvi. Eno je imelo namen, zidati nemškim manjšinam šole, drugo, pomagati „ogroženim“ bratom na jezikovni meji v gospodarskem oziru. „Da war, in kleinen, schwer ringenden Anfängen noch, Arbeit in edelster Bedeutung, und diese beiden Bruderschaften, deren tätige Mitgliedschaft allein ein (!) Adelsbrief für jedes deutsche Herz bedeutet, sie linderten und heilten die große fressende Krankheit des Volkstodes an bedrohter Sprachgrenze, sie dämmten und schirmten mit ihren schwachen Kräften und taten Arbeit für Millionen Gleichgültige. Sie nahmen es zwischen ihre treuen Hände, um es zu ersticken und zu zerbrechen, das deutsche Leid.“

In to gorje je peklo Jurija. Z Dortjo(!), svojo ljubico, preprosto hčerjo slovenskih viničarjev nad Mariborom, je zbežal v malo, zidano čuvajnico vinograda. Vžgala sta ogenj in poslušala srce ob srcu jezo vetra, padajoči dež, škripanje malih vežnih vrat in zaklopnic oken. Če je ponehal vihar in trkal le dež, je slišal Juri globoko šuštenje, ki ga je pripisoval ognju.

„Ne,“ je rekla Doroteja, „to je dravski zvon.“

„Kaj je to?“ je vprašal on.

„Pripovedovala ti bom, a se mi ne smeš smejeti. — Blizu tam, kjer teče meja med Štajersko in Koroško, stoji na skali nad Dravo cerkva Marija na Kamnu. Imela je lep zvon, z mehkim in s tolažečim glasom, kakor bi pela majka večerno pesem. Kupili so ga Slovenci. V cerkvi pa so bile tudi orgle, ki so pele krasno

kakor zbori izveličanih, kadar časte Boga. Podarili so jih Nemci. Zvon in orgle so bile duša okolice. Prvi je opominjal ljudi in jih vabil v hram miru, druge pa so jim pravile o veliki božji skladnosti, od katere nimamo na zemlji ničesar razen godbe. A pred tristo leti je živel hudoben župnik, ki je prigovarjal svojim župljanom, naj prodajo nemške orgle, ker imajo druge na vasi, v Vuzenici. Za denar si naj kupijo pušek in tolkačev. Takrat je namreč divjal boj med kmetom in gospodom. Tako so peljali orgle po Dravi proti Ptujju in jih prodali tam nemški cerkvi. Ko je prijel tisti večer stari učitelj, kateremu so bile orgle edina tolažba v onih nemirnih časih, solzeč se za vrv zvona, da bi zvonil angelsko češčenje, ni dal zvon glasu. Starec je vlekel močnejše in naposled z vsemi močmi. Tu se je zazibal zvon, se iztrgal v obupu vezem in skočil pojoč v loku skozi okno zvonika v Dravo — iz hrepenenja po orglah. In zdaj se vali ali pa plazi kakor velika želva na dnu zelene reke proti Ptujju, srčno žalujoč za prodano harmonijo. Tu ga zadržuje kaka skala, tam kako potopljeno drevo ali se pa napolni z lenim peskom, da mora molčati in je prišel v naših dneh šele do Sv. Ožbalta nad Mariborom. Ponoči, ko so vsi zvonovi tiho, zvonijo in kliče orgle. Tako se vali dalje na Dravinem dnu in se plazi za staro slogo. In ko priplava v Ptujju na breg ter ga potegnejo v zvonik, da bo zopet klical ljudi z orglami vred, tedaj — tako pravijo ubogi ljudje — sklenejo Slovenci in Nemci mir in vsi se bodo razumeli v božjem imenu.“

„Ah,“ je vzdihnil Juri, ki se je spomnil svoje srčne boli, „to se ne zgodi nikdar! Le vi samotno živeči kmetje imate še srce za to in spoštovanje pred tem, kar pomeni Nemec. Vi razumete njegovo dušo, ker jo imate sami. Ostalo ubogo ljudstvo okrog mest in trgov, delavci in kmetje, ki živijo na kupu in pridejo v gostilni s pripravljenimi strupi in s časopisjem mnogo v dotiko, te je nagrizlo veliko sovraštvo in ti trpe neozdravljivo na gnevu zoper zvoke jezika, v katerega znanju leži skrita življenja sreča. Jaz sem obdan tam zgoraj v svoji gozdni vasi od sovragov in vidim polagoma umirati sodruge po jeziku. Nobena nemška beseda se ne sme tam javno izgovoriti, nobena na desko ali trgovino napisati — tako zahtevajo. Če hočem brati nemške besede, moram iti na pokopališče. Samo imena onih, ki ne morejo več govoriti, in grobni napisi so nemški. Moj rod leži pod zemljo in ljudje, ki tlačijo tam božjo trato z nogami, niso podobni njegovim otrokom. Ah, ko bi mogel vsaj ubežati! Jaz ne prenesem tega sovraštva do jezika svojih velikih rajnih!“

Na veliki četrtek je dospel kvartet v Celje. Časopisje je bilo napravilo že prej dovolj reklame za namen njegovega prihoda.

Celje! „Pod lozami leži osamelo, zvesto nemško mestoce, ki ima tako nebeško lepo lego, da se ne morejo kosati ž njim najslavnejša naselja ob Mainu in Nekarju. Ah, ob njegovih robovih gloda in gloda krog in krog naskakujoča slovanska povodenj, »bis abermals eine traute Stätte der sehnächtigen Menschheitsgedanken Schillers, der heiligen Mahnungen Goethes, der üppigen Blüten Jean Pauls und Heines, bis ein Bürgertum, voll von dem Trotz Herrn Walthers von der Vogelweide, weggetilgt sein wird von solchen, die dieser Erde noch nichts geschenkt haben als Haß und Neid.«

Kaj so ti nemški otočki: Maribor, Celje, Brežice, Kočevje? Ali so kameni, vrženi od deške roke drug za drugim v vodo, tam, kjer bo treba enkrat mostu? Ali so klici onega brezuspešnega hrepenenja nemškega naroda po deželi, kjer je mogel od nekdanj v krasoti samo umirati, hrepenenja po jugu? V kraje pretvorjeni klici in vzdih, ki se bodo izgubili in bodo umrli?

Ah, tako lepe, tako svete, tako polne visokih, borečih se duš so te male, napol izgubljene zaseke sredi sovraštva tujine!“

Ob času prihoda godcev se je bil ravno za Celje boleden boj. Slovenci so hoteli namreč ustanoviti z gimnazijo „eine Quelle für jene unglücklichen, unzufriedenen, halbgebildeten Scharen, die das beseelte Leben nie begreifen, die Erkenntnisse still innerlicher Seelen nie erringen und nie zu groß überschauender Liebe gelangen können, weil ihnen die heiligen Vorbilder einer großen Kultur und deren Sprache versteckt, verdeutelt und vorenthalten werden.“ Naskok so sicer Nemci odbili, a s tem so izzvali kup zlobnosti v slovenskih časnikih. Pijano ljudstvo iz predmestja, delavci iz premogokopov (Trbovlje!) so grozili hišam, razdrli tuintam tujo lastnino in pretepali posamezne ljudi. Kvartet so sprejeli na kolodvoru s sramotilnimi klici, ga obmetavali z blatom in le sklenjene vrste Nemcev so ga očuvali pred resno nevarnostjo.

„Kajti že so razpenjali po deželi svojo mrežo oni odvetniki, v katerih najskrivnejše misli je zarisan zemljevid velike jugoslovanske države, ob kateri razpade Avstrija in katera zapre nemškemu narodu pot do morja. Že so prihajale vsako leto stotine novih duhovnikov iz gnezda slovanske državne ideje, iz vojne šole velikoslovanske duhovščine, iz vzgojevališča v Djakovem, na vse prižnice po deželi, v vse spovednice najmirnejših vasi, v vsa srca kmetov in prinašale s seboj slovansko krščanstvo, ki se glasi: »Svuj k svemu(!)«. To pa

z namenom, da bi se posušil nemški trgovec, da bi osamel nemški učitelj in bi nastala tuja država med nekdanj veleslavno Avstrijo in njenim morjem.“

Kot odgovor na nameravani napad Slovencev na nemško posest potom slovenske gimnazije, so sklenili celjski Nemci podariti prvi slovenski vasi pred mestom nemško ljudsko šolo in so priredili v to svrhu „ein trotzig fröhliches Konzert“. „Tak dar sprejmo razumni kmetje navadno z veseljem in skoro vedno se izprazni sosednja slovenska šola za tretjino obiskovalcev, kajti kmetje se vesele v nasprotju z meščanom, da bodo njihovi otroci deležni svetovnega jezika in pristrčnega pouka nemških učiteljev.“

O ta dobrodušni nemški pouk!

Dortja mu poje slavo in Juri modruje sam s seboj na zelenem, poezije polnem Pohorju: „Kako ljudstvo (slovensko) z globoko kulturo srca, dokler je bilo nepokvarjeno! Bilo je otročje, veselo in hvaležno, polno božanstva, pravljic, bajk in zgodbic. Le peti ni znalo (Rosegger!). Kaj bi lahko storila tu nemška šola, kaj podarila — šola, ki bi pridejala k omenjenim zmožnostim nemško srce, globočino velikega vzora, gospodarsko spretnost in lepoto nemške pesmi!

Pa kaj je postalo iz teh ljudi, ki so se hitro naučili tega, česar so potrebovali za ta ali oni omikani poklic! Ti nesrečniki so iskali v nemški omiki samo praktično stran in se zaprli pred najvišjim, kar bi jim lahko dala, pred tem, s čimer postane tudi Nemec šele popolnoma srečen: pred zapuščino njegovih velikih, prostih duhov, njegovih pesnikov, mislecev in raziskovalcev.

Bili so kakor kovač, ki je bil podkoval Odrešenikovo oslico in je stavil zato lahko tri želje. Trikrat mu je zaklical Spasitelj: »Peter, ne pozabi najboljšega!« In kovač si je želel past zoper tatove za svojo hruško, denarja v svojo mošnjo in žganja v svojo steklenico.

Peter, ne pozabi najboljšega! Ti ljudje so zapuščali nemške šole in puščali v njih edino, kar je bilo vredno dati in vzeti: nemško dušo. Postali so izobraženci in niso vedeli, da jim ni bilo dano, kar dela človeka plemenitega: stremljenje za veliko zapuščino! Tako so živeli brez vzora in niso videli svoje nagote.“

Nemška duša! V šolah jo naj bi spoznali Slovenci in postali z njeno pomočjo ljudje!

V Novi cerkvi pri Vojniku je ubil некоč kmečki fant svojega tovariša. Neki moj znanec je govoril o tem s preprostim kmetom

in se čudil, ker ni bil ubijalec, kolikor ga je poznal moj znanec, napačen človek. Od politike popolnoma neokuženi kmet mu je rekel: „Veste, v nemško šolo je hodil!“ Tako je mož nevede več povedal kakor cela knjiga. Nemškega pouka ni poznal, a videl je v nemški in v slovenski šoli vzgojeno deco in s prirojenim mu instinktom je našel vzrok posirovelosti. Ljudstvo samo se je fanta ogibalo in težka mu je bila pot do zakonskih sladkosti.

Preprosta, a silno krepka obsodba „des gemütvollen Unterrichtes deutscher Lehrer“ in onega „bogastva nemške duše, od katerega nam hočejo darovati, dokler se ne povzpnejo do njihovih bratov,“ kakor je govoril na že omenjenem koncertu v prid nemške šolske družbe mlad odvetnik, ki je pozivljajal udeležence, naj pijejo namesto dragih pijač „naše ljubo štajersko vino,“ denarni dobiček pa naj polože na pred njim stoječi krožnik v srečo Slovencev. In darov je kar deževalo, da je govornik končal z veselim oznanilom: „Nova šola stoji!“

Za korist in blagor slovenskega kmeta gori nemški odvetnik, medtem ko ne pozna slovenski nobenih svetejših, višjih čuvstev, ker se mu koplje duša v sovraštvu in nizkotnosti. Ko je bila prodala žena Tavernarija, Botzenhardtovega dobrotnika, vinograd nekemu slovenskemu odvetniku, je skušal rešiti Juri posestvo za Nemce. Podal se je nad Maribor, med Sv. Kungoto in Sv. Križ, v one vinorodne kraje, „kjer se tako radi naseljujejo gospodarsko se krepeči Slovenci na mestu starih meščanskih rodovin.“

Slovenski odvetnik je stal pred vežnimi vrati, široko in s pipo z modro-belo-rdečim (!) trakom. Ena roka mu je žvenketala v žepu, ko ga je vprašal Juri veselo: „Ali prodate posestvo?“

Odvetnik se je porogljivo smehljajal in molčal.

Juri je vprašal še enkrat v slovenskem jeziku.

„Koliko date?“ se je smehljajal odvetnik.

„Deset odstotkov nad vašo kupno ceno,“ je odvrnil Juri mirno.

„Recite vendar sto odstotkov,“ se je rogal Slovenec, „da se vam izplača reči: Hvala, ne!“

„Ali bi ne dali posestva niti za dvojno kupno ceno?“

„Ne.“

„Za trojno?“

„Ne. Tu stojim zdaj jaz v svoje veliko veselje. Ali želite še česa?“ — —

In slovenski duhovniki!

Botzenhardtov župnik na Pohorju je preganjal nemško šolo, dokler je ni pregnal. Na svojih vratih pa je imel napisano: „Nemcem in psom je vstop prepovedan.“ Isti župnik je dajal največjo potuho tatinskim lovcem in je od njih prav pridno kupoval divjačino.

Drugi duhovniki so oznanjali bojkot. Ko je prišel Juri veliki teden v neko vas poleg svojega bivališča, je videl kakih šest slovenskih dijakov, ki jih je bil povabil kaplan k sebi čez počitnice. Ti mladiči so se razpostavili pred vrati nemških trgovcev. Ako je hotel kak kmet pri njih kupiti, so ga peljali na stran in mu prigovarjali, naj kupuje le v slovenskih trgovinah, češ: „Svuyk svemu!“

„Tako je življenje onih, ki se priznavajo na spodnjem Štajerskem k jeziku, v katerem je govoril Luter k ljudstvu s sv. pismom! Taka je nemška bol! Osamljeni in preganjeni žive sredi črtečega ljudstva, sredi sovraštva, ki je odgovor na večjo spretnost in moč, izhajati boljše v trdem življenju.“

Zastopnik slovenske duhovščine je kaplan Raicl. Starega Tavernarija in Jurijevo mater, ki je gospodinjala Tavernariju, ker ga je zapustila žena po hčerkinini smrti, je obdolžil nečistega razmerja in Tavernarija samega skrivnega protestantskega mišljenja, ko so se pritožili nemški trgovci pod njegovo zaščito zaradi Raiclovih pozivov na bojkot pri škofu. To je spravilo starega Tavernarija v grob. In Raicl je molil kljub nasprotni obljubi na njegovem grobu v slovenskem jeziku.

„Nad odprtim grobom najboljšega Nemca je klepetal njegov sovražnik in obrekovalec Gospodovo molitev v slovenskem jeziku!“

Proti jada polnim, sivim oblakom se je vzdigovala in odletavala; čez globoki sneg malega, čisto belo pregrnjenga pokopališča je odmevala in bila hladnejša in brezsrčnejša kakor sneg, v črni gruči žalujočih so se krčila srca od jeze in srama in celo Slovenci so se ustrašili.

Nemci so mrmrali kljubujoč molitev v svojem jeziku, Jurijev mladi, smeli glas je pa jasno hrepenel kvišku. Vzdigal se je poln moči nad slovenske besede kot orel nad sokola. Z vriskajočo silo in veličino je molil Juri glasno za prijatelja in očeta ter njegovo čast in njegove besede so se glasile, kakor jih je napisal Luter po evangeliju Matevža: »Naš oče v nebesih. Posvečeno bodi tvoje ime! Tvoje kraljestvo naj pride! Tvoja volja se naj zgodi na zemlji kakor v nebesih!«

Oba jezika sta se borila in bojevala, se vzdigala drug nad drugega, se prepirala in tožila nebesom svoje neizmerno gorje, da

se sovražijo ljudje zaradi njiju. Ko pa je začel duhovnik z angel-skim češčenjem Marije, je grmeč vriskal Juri s čisto pordelimi lici in z bliskajočimi se očmi veliki evangelijski konec: »Kajti tvoje je kraljestvo in moč in veličanstvo na vekomaj. Amen!« To je donelo nad prestrašenimi ljudmi visoko v zrak, zmagujoče in veselo kakor pozavna! Od Nemcev so molili nekateri polglasno besede izpovedi, ki je vstala tu z novo občino na robu odprtega groba . . .

Nemci so si sezidali z denarjem iz rajha cerkev in dobili pastorja. „Braunes Haar, ein lachendes, dickes, rotes Antlitz, blitzende, braune Augen, ein dröhnender Schritt und eine Stimme wie ein Auerochs“ — tak je bil na zunaj. In notranjost? Bil je plemenit, nad nizkotnostjo vzvišen mož, ki je objemal z enako ljubeznijo Nemce in Slovence, z ljubeznijo Krista, ki je niso poznali slovenski duhovniki, in je skrbel za blagostanje obeh plemen. Celó za duše se ni pulil in je pustil, da je krstil Botzenhardtovega sina katoliški duhovnik...

S tem možem je potoval Juri čez blagoslovljene višine štarske neskončnosti. Za njima, spodaj v dolini, so se glasile kljubovalne slovenske pesmi. Rdeče srajce so se svetlikale na zelenih travnikih. Bili so sovražni sokoli, telovadci, ki so napravili kljubovalen izlet k Sv. Kungoti, s čepico, s sokolovim peresom in tudi sicer kot mladina našemljeni, glasno kričeč, pojoč in demonstrirajoč za slovansko zemljo. Bil je težek čas: s slovanskimi državami na Balkanu je pretila vojska. Gorje, ako bi ne zmagala Avstrija! Jugoslovani bi razdejali male nemške občine in zadušili najglobokejši svetovni jezik. V Ljubljani so zatrli vsako nemško besedo; rop in tatvina sta napovedovala začetek sovražstva; »nur ein leises Sichverraten des ganzen Südslawenvolkes, das geduckt lauerte, um der letzten deutschen Beseeltheit an die Kehle zu springen.«

Soparen, groze poln čas, nasičen z grožnjo in s težko usodo.

Toda nadzemeljska mirnost gričev se je smehljala. In tudi Juri in pastor sta se smehljala. Poznala sta svoj nemški rod, ki ni nikdar tako velikodušen, tako darežljiv, smrti vesel in strašen kakor v grožnji in težki sili. Teža in sila časa je vzvalovila in opijanila težko kri avstrijskih Germanov in ti Nemci, ki so se sramotno ozirali tako dolgo na mogočni bratski rod onkraj meje, so začeli iskati pomoči tam, kjer edino je mora iskati pravi mož: pri samem sebi. Veselo čustvo kljubovalnosti se je razlilo čez nemško Avstrijo in v dneh nevarnosti, ko so se prepirali Slovani zaradi bratomornega boja, ko je sikalo na južni meji veleizdajstvo, se je izkazalo, da je edino to ljudstvo jedro, moč in zvesta opora nemške Avstrije.

Juri je komaj spoznal one višine, na katere je bil gledal некоč večkrat s Tavernarijevega posestva in katere je bil često obiskal. Takrat so stale tam revne, borne kočice osebenikov, gorice so bile rdeče ožgane ali od trtne uši uničene, zemlja utrujena, v bajtah pa sta vladali lahkorniselnost in revščina.

Zdaj so stale tam čedne, snažne kmečke hiše, lepo zidane, bele in svetlomodre, ali nove lesene stavbe, gotovo kakih dvanajst v okrožju hoda enega dneva, in kjer je kazalo prej slovensko slabo gospodarstvo revščino, se je smejalo zdaj veselo blagostanje, so gledali fantje in dekleta s polja in iz vinogradov s svetlimi, zvestimi nemškimi očmi in pozdravljali vsem znanega pastora z „Grüß' Gott!“ »in Pfälzer Mundart«. Tu, v nad vse razsežni, lepi in plodoviti zemlji gričev so ležali v nanovo pridobljeni deželi zakopani stotisoči prihranjenih beličev nemške revščine in darežljivosti in prinašali trideseteren, šestdeseteren, da stoteren plod.

Bile so Südmarkine naselbine. Iz ravno tistih malih posestev, katerih vsako je ravno tako veliko, da preživi lahko brez dragih hlapcev kmečko družino z lepim številom otrok, in na katerih so Slovenci dogospodarili in se zanemarili, so dobivali Švabi in Pfalčani moč in srečo. Nobena njihovih družin s svojimi šestimi, osmimi, devetimi otroki ne propade tam, ker so spoznali vzrok propasti. Lahkomiselni Slovenci so pridelovali, kar je prinašalo denar, in pridelek prodajali: živino in krmo. Kmet pa potrebuje vsega prej kakor gotovega denarja. Trdni Nemci se zato niso dali slepiti visokim cenam sena. Celo slabejše lege vinogradov so porabili za travnike in deteljišča. S krmo pa se je množila živina, z živino gnoj in s tem se je boljšala izžeta zemlja. V dveh, treh letih so si opomogli ti možje, ki so se bili naselili brez imetja na svetu, kupljenem z nemško darežljivostjo, in so postali gospodarji okolice. Slovencem je postajalo težko in tesno pred sosedi, ki so vstajali zjutraj ob treh in delali pozno v noč, ki so se po vrsti obiskavali ob praznikih, hodili drug k drugemu v gosti, pili lastno vino in peli ljube domače pesmi, ne pa popivali in se pretepali po krčmah nedeljo za nedeljo...

Tako izzveni Bartscheva spremnica Roseggerjevega oklica, njegov bojni klic zoper ljudi „z zabrekliimi obrazi, s širokimi lici, z ozko odprtimi očmi in s srci, polnimi zlobe.“

V časih narodnega boja se je postavil bivši avstrijski častnik iz navdušenja za lepoto naših krajev v prve vrste nemških šovinistov. Samo iz navdušenja? Morda. To ve on sam! Morda pa čuti žalostno pojemanje svoje umetniške moči in si išče na ta način

priljubljenosti, slave in mastnih pisateljskih nagrad. Toliko je gotovo, da bode odločevala pri večini nemških kritikov odločno narodna tendenca Bartschevega zadnjega dela.¹

Kdo se briga dandanašnji za resnico? Redki so. Zato se ne čudimo Bartschu, da je prišel v štirih letih od Žunkoviča do trditev listov, kakor sta „Grazer Tagblatt“ ali „Tagespost“. Bartsch ne pozna niti našega jezika, niti naroda, niti naših krajev. Avtomobilске vožnje in kratko bivanje v naših goricah mu nikakor ni moglo dati potrebnega znanja. Ker pa vpije snov njegovega romana po poznavanju naših razmer, je iskal pojasnila pri pastorjih in narodnih šovinistih ter nagrmadil na ta način — govorim z njegovimi besedami — „einen Wust von Bosheit und Verleumdung“ o nas Slovencih, kar mu ni šlo vedno od srca, kakor pričajo posamezna mesta (nastop Srba!). Ali se ne posmehuje sam nemškemu prenapetemu nacionalizmu, ko daje njegovim zastopnikom nemški pisana slovenska imena in jih pušča naravnost smešno nastopati (Dschintschitsch!)? Ali ne smešijo ti ponemčeni Slovenci ideje Bartschevega romana? In karakterizacija naših duhovnikov, odvetnikov in uradnikov! Stari Rosegger kaže v imenovanem svojem članku nekoliko boljše znanje naših razmer in mu vsaj za Raicla lahko pove, da se mu je njegova oznaka ponesrečila kakor sploh ves roman, ker Bartsch pač ni kos tej vrsti lepega slovstva.

Das deutsche Leid! Ali ni njegova vsebina slovenska bol? Nemci smatrajo že našo zemljo za svojo posest in celo v srcu svojega sveta smo jim tujci. Bartschev roman bo romal iz roke v roko, vžigal nemška srca za prelepe spodnještajerske kraje in odpiral denarnice za Schulverein in za Südmanko. Kje pa je naš Bartsch? Kdo nam opiše našo bol? Naš jezikovni boj, boj dveh plemen, bi bil lepa in velikega talenta vredna snov. V stotisočih izvodih naj bi šel roman naše boli med ljudstvo, kaŕoč mu v pesniški obliki rane našega ŕivota . . .

III.

Še eno povest „aus dem steierischen Unterland“ hočem omeniti. Naslov ji je „Ina-Karin“. Spisala jo je Zofija pl. Khuenberg in priobčila v nedeljskih prilogah lista „Neue Freie Presse“ od 18. sept. do 16. oktobra 1910.

¹ Roman je izšel medtem 14. septembra pri L. Staackmannu v Lipskem. — Kako slaba je nemška kritika, kaže Messerjeva ocena tega romana v „Neue Freie Presse“ z dne 24. septembra 1911.

Bacheck, Gostrava in Sztyvan ali Sztyvun se imenujejo pohorski kraji, katerih prebivalci nastopajo v tej povesti. Bacheck zaznamuje poleg kraja tudi grad, last plemenitih Wydruckov.

Hans pl. Wydruck noče po dobrem in dela svoji materi težko srce. Za gospodarstvo, študije ali politično karijero mu ni. Tudi potovanje mu že mrzi. Le žensk se še ni naveličal. Te mu rojijo po glavi in on njim. Marsikak zakonec se zdrsne, ko ga zagleda blizu svojega doma. Mati ga hoče oženiti z neko bližnjo plemkinjo, a on se zaljubi v Ino-Karin, prvo krasotico svojega kraja, hčerko navdušenega Slovenca, starosta — tako si razlagam Khuenbergove besedo „starest“ — v Gostravi, ki bi dal svojo hčerko rajši vragu kakor Nemcu. Celjskemu odvetniku Ribaru jo je namenil za ženo. Ko vidita Ina in Hans, da sta rojstvo in narodnost preveliki oviri, da bi mogla postati mož in žena, sklene Ina žrtvovati pred poroko z Ribarom Hansu svojo nedolžnost. To stori v neki viničarski hišici Wydruckov, katere notranjost je okrasil Hans ob tej priliki s cvetkami. Ob šampanjcu praznujeta svojo poročno noč. A ločitev jima je pretežka, zato ustrelí Hans ljubico in sebe, v sporazumu z njo.

Vsled tega udarca znori Inin oče, Hansova mati pa umre kmalu. Na Bachecku ostaneta le še stari Wydruck in mlada Dorica, ki okraši od časa do časa z rožami grob stare matere, strica Hansa in tudi — Inin. Kajti na željo Hansove matere so pokopali tudi to v grobnici Wydruckov . . .

Povest je slaba. Da jo je sprejela „Neue Freie Presse“, ki gotovo ni za listek v zadregi, so odločili ali osebni, ali politični nagibi. Khuenberg piše namreč o nas kot o nekulturnem ljudstvu, polnem slabih lastnosti. Takoj od začetka nas imenujejo njeni nemški junaki pse, pa še tega naslova baje ne zaslužimo, ker smo še slabši kakor psi. Ti so vsaj ponižni in zvesti, pri nas pa ni sledu o tem. Vse naše delo je boj in sovraštvo zoper nemški jezik. Fanatični duhovniki in odvetniki nas vodijo, da bi vzdramili zaspalo slovenščino, četudi s silo in z zvijačo, kajti v sredstvih ne poznamo izbirčnosti, medtem ko so Nemci taki, da podpirajo njihovi največji radikalci slovanske uradnike, če zasedejo ministrski stolec s pomočjo svojih nemških volilcev.

Tako nas slika Khuenberg, ki se odlikuje po sirovosti svoje duše, Khuenberg, katere nemški in slovenski junaki tako nizko in podlo mislijo, da nas odbijajo prvi kot ljudje, ne kot Nemci. Gozdar pravi, da se množimo kot psi, in dvomi hkrati o zvestobi svoje žene, lekarnar napiva nemškim ženam, ker je najbolj nagnjen k

rešitvi narodnega vprašanja potom velike ploditve, a učitelj Höller zre od strani poln radosti na gorečo slovensko šolo. »Plamen se mu zdi kres, ki sveti germanskemu duhu k zmagi.« In Hans! Kako sirovo govori z Ino o ženi in zakonu, z Ino, ki mu ponudi svoje devišstvo... Inin oče in Ribar „schmunzeln im rohen Einverständnis“, ko noče poljubiti Ina Ribara pri ženitovanjskem dogovoru, češ »pride čas, pride moč.« Mlada, nedorasla Dorica pa sanja na izprehodu s svojim starim očetom o treh fantičkih-otročičkih, ki jih hoče imeti kot žena... Ko sliši prisluškujoči gozdar sklep Ine in Hansa, da hočeta skupno umreti, ne ve izprva, kaj naj stori, potem se pa obrne, češ kaj ga briga njiju razmerje — —.

Pa Khuenberg ni samo sirova, tudi njena nevednost in nadutost sta veliki. Če piše Bartsch Jurji i. t. d., rabi Khuenberg oblike kakor Jovann za Hans, Jezus Mara za Jezus Marija, Rebekka Galob i. t. d., ne glede na že omenjena čudna slovenska krajevna imena na in ob Pohorju. Kaj je Sztyvan (Sztyvun)? Ali Sv. Ivan — Št. Janž?

Inin pes, konj menda ne, ker piše Khuenberg „er wird gewiß heulen, wenn ich (Ina) sterbe“, se imenuje Pallasch! O Ribarju pravi, da je sloveniziral svoje nemško ime, a o Ini, »da nosi tu in tam, ob prav redkih praznikih svojo v barvah se lesketajočo narodno obleko kot na čast šegam prednikov. Če jo vidijo ljudje v pisanih, svilnatih krilih z vibrajočimi traki in z lahno se ovijajočim franžastim robcem ter njene polne, črne lase —, potem jo pozdravljajo vriskaje, ji slede od daleč in pojo k svojim malim pastirskim piščalkam himne o lepoti Ine.« Tudi znoreli Inin oče piska na pastirsko piščal narodne pesmi, da bi vzbudil trdno spečo hčerko.

Pa pride še lepše! Z ozirom na Hansovo ljubezen do Ine je mislil gozdar, da je lahko pomirjen glede zvestobe svoje žene. Padel mu je kamen od srca. No, to ni nič posebnega, a gozdar je takorekoč čul, kako je padel „mit dumper Schwere auf den erdweichen Boden“. Klasično je to-le mesto: „Ina-Karin je klečala vedno nekoliko časa v prepereli klopi pred otroško-nerodno naslikano zadnjo večerjo — einer schmerzlichen mißlungenen Nachführung von Leonardo da Vincis Meisterwerk —, ki jo je zgrešil neki domač umetnik na naročilo neke sočuvstva polne duše, umetnik, ki je delal sicer napisne deske za peke in prekajevalce.“

Tudi nad naš jezik se je spravila Khuenberg: „Ina je zvezda vse slovenske spodnje Štajerske. Celó v nemških krajih govore o njeni lepoti, kajti iz njenih ust ne zveni grdo celo germanskim ušesom zopni

idiom. Sicer pa je bila dalje časa v nekem nemškem vzgojevališču in govori še precej dobro nemški, — če le hoče. In kadar je z Jovanom, hoče. Pač zveni njen govor včasih, pri posameznih besedah »wie das feine Geklapper von kleinen Klöppeln, die an einer kostbaren Spitze arbeiten«, toda njen mehki glas omili vso trdost...“

Tako piše Khuenberg, ki ne zna niti slovenščine, niti nemščine, o čemer priča ves njen spis. Vsak naš drugošolec bi ji črtal mesta, kakor so: „in der Kirche singt sie am Chor,“ „weißt du, Dorle, an was ich nun so oft denken muß?“, „in leuchtende, falle Farben getaucht“, „Frau Rebekka des Hausierers Galob, die sich so schwer erschreckt hat“, „im Stall des Mojobauern“ itd., itd.

Khuenberg, slabo ti pristojna poza sodnice Slovencev!

Iz življenja Tomaža Križaja.

Povest. Spisal Josip Hrstar.

Drugi del.

Uspehi.

I.

Burja je pihala preko rjavih poljan, zaškrpala so včasi stara debela, zamajale so se veje, toda posebno huda ni bila, kakor bi bila že od starosti opešala. Nikjer ni bilo še snega tisto leto, dasi je minila že polovica zime. Svetlo je sijalo solnce kakor poleti, in da ni bilo tisto malo burje, bi bili njegovi žarki raztajali še oni drobni led, ki se je napravil pred nekoliko dnevi ob robih posameznih mlak okoli Brinja. V teh žarkih se je kopalo dan na dan Brinje, so se svetile strehe belih hiš, je blestela cerkev s svojim visokim zvonikom. Ti žarki so privabili iz tal teloh in celo trobentice po rebrih, izpod suhe preperle trave po obsojnih obronkih je privetil mladi svilnati mah, da so se videle od daleč velike zelene preproge, kakor bi jih bila tja pričarala prihajajoča pomlad. Odzvonili so bili božični prazniki, nastopilo je novo leto in nagibal se je že predpust, a nihče ni mogel pojmiti, da je letošnje zimo že vse to minilo, da je že vse bilo. Bila je sicer prijetna, toda nekam čudna in srčno tesnobo zbujujoča laž, ki je ž njo letos lagala narava sebi in svojim stvarjem. „Kakor upognjena in nagubana starka, ki si nadene deviško kratko krilce, svetle nogavice in široko-

krajen slamnik z zeleno rožo in ki si pobarva sive, redke lase, prav takšna se mi vidi letošnja zima," je dejal nekega dne Tomaž Križaj Majdetu. „Tega ne morem videti, vsaka reč naj bo ob svojem času!“ . . .

Že nekaj časa je bil Tomaž Križaj vedno zamišljen in potr. Bilo je, kakor bi ga bilo minilo vse veselje na svetu. Ne kakor mož v najlepših letih, sklonjen je hodil kakor starec, in njegovo oko je izgubilo mladeniški sijaj. Razburila ga je najmanjša neprilika, da se je posedal s stola na stol in dirjal iz kota v kot. Ko je sedel zvečer sam doma v svoji sobi, je navadno podpiral glavo v roke in ni se mu ljubilo delati. Strel je prihajal semtertja k njemu v sobo, sedel na stol za peč in si zapalil pipo. Navadno ni govoril ničesar, pihal je samo velike in goste oblake dima pod strop, zamišljeno zrl za njimi ter včasi pogledal prijatelja. Toda v teh pogledih je bilo mnogo, česar bi ne bil zapazil površni opazovalec. Ali kadar se je slučajno srečal tak pogled s Križajevim, je ta vselej umel njegov pomen. Podala sta si nato roke in se razšla brez vsake besede.

Nekega večera sta zopet tako sedela. Molk je bil v sobi kakor po navadi, od peči je prihajala mehka, božajoča toplota, proti stropu so plavali dimovi kolobarji, a na okno je rahlo, komaj slišno trkala burja.

Tedaj je v kuhinji nekaj zaropotalo. Zaslišal se je zategel, mozeg pretresujoč glas, takoj nato glasen otroški jok. Strel je prebledel in planil kvišku. Pipo jo s tresočo roko in naglo postavil v kot ter hitel v kuhinjo. Za njim je stopal Križaj.

„Kaj se je neki zgodilo, prijatelj?“

Strel je naglo odprl vrata ter ni odgovoril ničesar. Stopil je najprej k otrokom, vzel najmlajšega v naročje ter ga odnesel v sobo. Za njim so odhajali drugi.

Križaj se je ozrl po kuhinji. Tedaj je zagledal za ognjiščem na tleh Strelovko. Krčevito so ji bile stisnjene pesti in zvite, skoro zveržene so bile roke. Okoli usten so tiščale bele goste pene, a na čelu prav pod lasmi je črnel velik krvav madež. Pri padcu se je gotovo udarila ob železni rob ognjišča.

Križaj je obstal, kakor bi bilo treščilo poleg njega. Takoj je vedel, kaj se je zgodilo. Nepopisna bol mu je prešinila dušo, v tem hipu mu je bila jasna vsa velika nesreča prijateljeva. Šele sedaj je izvedel, da napada njegovo ženo najgroznejša izmed bolezni, božjast.

Strel se je naglo vrnil ter dejal:

„Prosim te, stopi nekoliko časa v sobo k otrokom, da se tam ne pripeti kaj zlega, jaz ta čas opravi tukaj vse sam.“ Križaj je molče odšel. Tolažil je otroke kakor je vedel in znal in posrečilo se mu je nazadnje, da jih je popolnoma pomiril. Med tem so pa bile vendar vse misli njegove osredotočene samo pri prijatelju, ki je opravljal v kuhinji tako žalosten posel. Sedaj si je bil na čistem glede izpremembe Strelovega značaja, glede njegovega pesimizma, ki ga je tako neljubo presenetil že ob prvem srečanju po dolgem času. In klonila mu je glava za trenotek doli na prsi in zazebló ga je po vsem životu.

Iz kuhinje je bil slišati poluglasen šum, stopinje Strelove so rezko odmevale v tej tišini, ki je sicer vladala po vsem prostranem poslopju. Slišalo se je prelivanje vode, izžemanje rut, a nazadnje po dolgem času dolg, olajšujoč zdihljaj, kakor bi se bil odprl iz zemlje nov studenec ter poživil mrtvo okolico.

Skoro nato so se odprla kuhinjska vrata in vrata v sobo. Podprta ob Strelovo desnico je vstopila Strelovka ter šla proti postelji. Bila je bleda kakor vosek in čelo je imela obvezano s črno ruto. Ko je stopala mimo Križaja, se je izkušala nasmehniti, toda ustnice so ostale trde, samo stresle so se komaj vidno. Strelov obraz je bil miren, oko pod visokim čelom je gledalo srepo predse. Nekoliko sklonjena je bila njegova glava na desno proti ženini, kakor bi bila na tisto stran težja.

„Hvala ti, prijatelj,“ je dejal Križaju, ko je šel mimo njega. „Želim ti lahko noč!“

Križaj je odzdravil ter odšel natiho v svojo sobo. Nekoliko časa je še hodil po sobi gorindol s sklenjenimi rokami na hrbtu in s sklonjeno glavo. Nato se je razpravil, legel v posteljo ter ugasnil luč. Rad bi bil zaspal, toda spanec ni hotel na njegove oči. Obrnil se je v steno, da bi ne videl svetle noči, ki je navzlic zastorom pri oknu silila v sobo s svojo mesečino ter srebrila okvire pri ogledalu in podobah, visečih na stenah. Ali tudi to ni pomagalo, preveč so ga bili razburili nocojšnji dogodki. Vstal je, ogrnil površnik ter hodil zopet nekoliko časa po sobi iz kota v kot. Potem je stopil k oknu, odgrnil zastor ter se zagledal doli na opustošeni vrt in tja čez v zamrli hrib. Glava mu je bila vroča, žile na sencih so utripale, da jih je čutil. Naslonil je čelo na hladno šipo in za hipec zatisnil oči. Ko jih je zopet odprl, je videl, kako se je pod njim na vrtu zazibala senca. Nekdo je stopal po srednji poti proti koncu vrta, kjer so bila vrata na pot, ki je vodila v hrib. Pri vratih je nekoliko

postal, ozrl se kvišku proti oknu ter se za trenotek zagledal gori. Nato je privzdignil klobuk ter z roko potegnil preko čela. Sklonil se je, potegnil iz žepa ključ in odprl vrata. Dolgo že niso bila odprta, zakaj zaškripala so, da je Tomaž razločno čul njih hreščeči glas. Na vratih se je pozni izprehajalec še enkrat obrnil ter pogledal v okna. Hkratu se je iztegnila tudi njegova desnica, zakrilila v zraku pred obrazom in takoj zopet upadla. Izginila je takoj nato njegova senca za vrtnim zidom. Vrata so ostala odprta.

Križaj je spoznal Strela, prepričan je bil, da se ne moti. Toda kdaj in kako je šel doli, da ni on slišal ničesar? Kdaj so se odprla vrata od sobe, kdaj od predsobe, kdaj spodnja težka vežna vrata, ki so se odpirala in zapirala vedno le šumno in hreščeče? Strel je moral stopati oprezno in tiho kakor mačka, plaziti se je moral ob stenah in zidovih ter premisliti vsako stopinjo. Zakaj to? Čemu to skrivanje in tihotapanje? Kakšen namen mora imeti, da je za-
brisa za seboj vsako sled?

Grozna misel je šinila Križaju v glavo. Hipoma mu je stopila sleherna beseda v spomin, kolikor jih je kdaj govoril Strel v svojem obupu. „Še vedno leži nad menoj, kakor je ležalo v prejšnjih dneh,“ je dejal tistikrat ob prvem srečanju. „In sedaj, danes, je gotovo leglo nadenj s podvojeno, potrojeno močjo, in njegove sile so omagale, njegova trdna volja se je strla in zrušila,“ je pripomnil Križaj ter se je začel naglo oblačiti. Hitel je, kolikor je mogel, a še nikdar se mu ni videlo, da bi se toliko časa oblačil, kakor sedaj. Trenotki, ki jih je potreboval pri tem delu, so se mu zdeli večni, dasi mu ni prišlo niti na misel, da bi si bil zapel vse gumbе, da bi si nateknil ovratnik. Napol oblečen je ogrnil površnik ter hitel navzdol. Ko je prišel do vrtnih vrat, ki je za njimi izginil Strel, je tudi on postal in vpri svoje oko tja gori na pot.

Mesec je svetil jasno in svetlo, na vsem obzorju ni bilo najmanjšega oblačka. Gori na poti je stal Strel nepremično in trdo, s hrbtom obrnjen proti Križaju. Klobuk je držal v roki, burja ga je majala semtertja. Naenkrat se je sklonil ter sedel na kamen, ki se je belil v mesečini že oddaleč. Klobuk je položil zraven sebe in glavo si je podprl v roke ter se sključil prav doli do kolen.

Križaj ni pomišljal dolgo. Stopil je nekoliko na desno od poti, kjer je rastlo mlado krivenčasto hrastovje ter v tej senci natihoma stopal navzgor, da se je srečno priplazil Strelu za hrbet. Ta ga ni zapazil. Bogve kako težke, kako razbeljene so bile njegove misli!

Skoro četrť ure je slonel Strel popolnoma nepremično, kakor bi bil mrtev. Burja se je igrala z njegovimi lasmi in z njegovo obleko, a on ni čutil ničesar. Naenkrat se je pa sklonil kvišku, njegova roka je segla v žep, in v mesečini se je zasvetila jeklena cev samokresova. Roka se je dvignila kvišku. —

Toda takoj je upadla, pred njim je stal Križaj, kakor bi bil zrastel iz tal.

„Stoj, prijatelj!“ je dejal resno. „Ali so ti pomrli že vsi otroci?“

Ljubeče, kakor mati svojemu otroku, mu je položil roko na ramo ter nadaljeval:

„Bolan si, dragec, pojdi z menoj, spremim te domov!“

Strel ni odgovoril ničesar, samokres mu je padel iz roke. Kakor mrtev se je zgrudil na kamen ter ga objel s svojimi rokami. Streslo se je njegovo telo, glasen jok je silil iz njegovih prsi.

Križaj je stal nemo ob strani. Uvidel je, da mu stori največjo dobroto, ako ga sedaj pusti na miru toliko časa, da se umiri.

Jok je polagoma ponehal, nastala je tišina. Tedaj je pa Križaj pristopil in ga prijel pod pazduho. Strel se je sklonil, pogledal prijatelja z dolgim pogledom ter stopal z njim tiho navzdol po poti.

Nihče v šolskem poslopu ni zapazil njiju odhoda niti prihoda. Ločila sta se na pragu brez besede . . .

II.

Dolgo že ni bilo tako puste in dolgočasne nedelje, kakor je bila ona, ki je nastopila po opisanih dogodkih. Že v soboto popoldne se je bilo nebo prepreglo s temnimi, nizko visečimi oblaki, ki so zastrli naokoli vrhunce gora in hribov, da so bili videti kakor velikanske raztrgane zavese. Od juga je zapihal vlažnohladen veter in proti večeru je začel naletati droben, kakor šivanke oster dež. Po noči pa se je jug pomešal z burjo in med dežjem so se gnetle bele snežinke. Plesalo in lovilo se je po zraku venomer in v velikanskem kolobarju, škripalo in zibalo se je drevje, vpogibalo grmovje. Po cestah in potih se je začelo kopičiti umazanobelkasto blato, izpod koles prihajajočih in odhajajočih vozov je brizgalo in škropilo blato na tlak in celo do zidov brinjanskih hiš. Brinjani so počepali po gorkih sobah in po zakajenih pivnicah, nobenemu ni prišlo na misel, da bi bil šel kam na izprehod. Čez dolgo časa je bila ta nedelja prva, da ni imel oče Polaj v svoji gostilni nobenega izmed navadnih brinjanskih gostov.

Križaj je po obedu legel v sobi na divan. Bil je danes zelo bled in zamišljen, njegov obraz je bil celo zabuhel. Pod očmi so se krožili veliki črni in nagubani kolobarji, njegovi lasje so bili zmršeni in zanemarjeni. Spal je prošlo noč zelo slabo in mučile so ga težke, moreče sanje. Zjutraj je vstal z vročo bolno glavo, tresle so se mu roke in pred očmi se mu je včasih stemnilo. Sedaj je hotel nekoliko odpočiti. Zamižal je, toda že čez nekoliko hipov je zopet odprl oči, ni se mu hotelo spati. Vzel je v roke knjigo, ki je ležala na mizi, odprl jo ter se zagledal vanjo. Obrnil je nekoliko listov, a tudi čitati se mu ni hotelo. Položil je knjigo zopet na mizo ter vstal. Nemirno je začel hoditi po sobi gori in doli. Težki so bili njegovi koraki, kakor bi bili ponoči izgubili vso svojo prejšnjo prožnost.

Tedaj je vstopil Strel.

„Slabe volje si, Tomaž,“ je dejal. „Tvoji koraki te izdajajo.“

„Res, prijatelj, že dolgo ne tako.“

„Ali naj ti delam družčino? Saj menda ne misliš iti nikamor v tako pasjem vremenu!“

Križaj se je ustavil in nekoliko pomislil.

„Dobro misel si mi vdahnil,“ je dejal čez nekoliko hipov.

„Zakaj bi ne šel kam? V lepem vremenu gre lahko vsak, zakaj bi ne šel jaz v takšnem?“

In res je takoj oblekel suknjo in vzel klobuk.

„Greš z menoj?“

Strel je odkimal.

„Bom rajši popravljaj naloge, pripraven dan je za to.“

„Pa zdrav!“ . . .

Ko je Križaj stopil na cesto, je potisnil klobuk niže, da bi ga ne odnesel veter in si je privihal ovratnik pri suknji čez ušesa. Roke je vtaknil v žep in krenil je po cesti naravnost iz trga. Naletalo ni več tako hudo, semtertja se je celo pretrgal oblak, da je zasvetila skozenj modra krpa in razveselila oko. A sapa je bila neprijetna in še neprijetnejše opolzlo blato pod nogami. Kmalu so bile umazane njegove hlače in oškropljena njegova suknja. Toda Tomaž je hitel dalje in se ni zmenil za te neprilike. Njegova notranjščina je pač odgovarjala zunanjim pojavom in zato so mu bili simpatični.

Na križišču cest je postal nekoliko hipov, a takoj nato krenil po poti na levo. Tu je bilo blato še večje in gostejše, da se je vdiral na nekaterih mestih do gležnjev, a Tomaž je vendar stopal

dalje in je kmalu stal na vrhu nad Majdetovim mlinom. Tu se je ustavil in šele sedaj je zapazil, da se cedi pot raz njegovo čelo in da se poti tudi po ostalem telesu. Odkril se je in si z robcem obrisal čelo ter stal tako nekoliko časa. Prijetno mu je bilo, ko je hladna sapa hladila njegovo čelo, ko se je počasi ohlajalo tudi ostalo telo. Toda hipoma ga je pretresel mraz, stresel se je in zašklopotali so mu zobje. Naglo se je pokrnil, zavil tesneje suknjo na prsni in stopal doli proti mlinu.

„Za božjo voljo, ali v takšnem vremenu ste si upali vun?“ je dejala Marica, ko jo je pozdravil.

Sedela je sama v kuhinji pri oknu in čitala Krsnikov „Te-stament.“

„Zakaj ne, gospodična Marica? Ali vam ni všeč, da se potrudi kdo in pride zaradi vas tako daleč tudi v takšnem vremenu?“

Njegove besede so bile tople, njegov pogled je bil mehak in prav tako mehak tudi rahel pritisk njegove roke, ko se je doteknila nje belih prstov.

Marica je zardela.

„Seveda sem vam hvaležna za ta obisk, zlasti danes, ko ni doma mojega brata. Odšel je že včeraj popoldne v mesto, nena-doma je moral po nekem nujnem opravilu.“

Tomaž je bil presenečen. Dosedaj se še ni bilo zgodilo nikdar, da bi ne bilo Majdeta doma, da bi bil tako sam in nemoten z Marico kakor danes. To presenečenje se je pa takoj izpremenilo v neko zadrego, ki je prišla kar nenadoma in samoobsebi in ki si je ni vedel Križaj razložiti. Kar nekaj ga je začelo dušiti v grlu, da ni mogel najti prave besede, ki bi ž njo začel novi razgovor. Rešiti ga je morala Marica sama.

„Odložite, gospod Križaj,“ je dejala s svojim navadnim naglasom, „čakajte, pomagam vam, pa sedite nekoliko k meni. Še nekoliko popravim ogenj v ognjišču, da bo topleje, gotovo ste vse prezebli.“

„Ni tako hudo, gospodična Marica.“

Odvalilo se mu je od srca, zadrega je minila. V tem ko je ona popravljala ogenj, je sedel na stol blizu njenega. Potem je pri-sedla tudi ona.

Začela je ž njim govoriti popolnoma vsakdanje, navadne reči. Bila je vesela, dovtipna. A Tomaž je odgovarjal nakratko, skoro ni slišal nje izvajanj. Poslušalo je samo uho, misli njegove so bile obrnjene drugam. Iskale so nečesa globoko tam notri v duši in iz

tega nečesa se je moralo izcimiti dejanje, se je morala poroditi beseda na njegovih ustnih, beseda, ki bo izdala vso veliko skrivnost, ki jo je nosil zaprto že toliko časa v svoji notranjščini. Vedno više je sililo, bilo je že na jeziku, bilo je v očeh, bilo je na ustnih, razlilo se je po obrazu kakor večerna zarja, stopilo je v roke in drhtelo po vsem telesu.

Nastala je nekoliko hipov tišina, Marica ni imela povedati ničesar več. Naslonila se je ob roko in zrla skozi okno. Tam zunaj je trepetalo drevje, na vejah so se svetile velike deževne kaplje, nad griči so se trgali oblaki. Sanjavo je zrla njeno oko tja vun. V tem hipu se je skozi presledek prikradel svetel solnčni žarek ter poljubil njeno goste lase in se pomikal niže, na čelo, na oči, na ustna. Bila je lepa v tem trenutku, ko se je zaljubil vanjo celo solnčni žarek.

In tedaj se je tudi zgodilo, da se ni mogel več zdržati Tomaž Križaj. Moral bi bil imeti nadčloveško moč, da bi zadržal to, kar je sililo iz srca z neodoljivo močjo v tem trenutku njegovega življenja.

Iztegnile so se njegove roke hrepeneče in drhteče, zdrsnila so kolena na tla, klečal je v tem hipu pred njo in ji objemal kolena. Niti besede ni bilo iz njegovih ust, a šepetalo je srce, govorile so oči, klicale so roke: „Jaz te ljubim, ljubim bolj kot solnce zemljo, ljubim tako kot je velik svet in kot je vse veliko!“

Stresla se je Marica in se je obrnila k njemu. In slišala je, česar niso povedala usta in je verjela besedam, ki niso bile izgovorjene. Njena glava se je sklonila k njemu, njene roke, te bele, mehke in tople roke so se ovile njegovega tilnika, in približala so so majhna, vroča ustna njegovim, ki so jih sprejela drhteče in koprneče. Njeni dolgi lasje so se razpustili po tilniku in so zavonjali kakor roža, ko jo je poljubilo jutranje solnce . . .

Pri Polaju je sedelo tačas nekoliko kmetiških pivcev iz okolice. Težak dim se je valil po majhni sobi, iz zakurjene železne peči je uhajal vonj po premogu in kvaril zrak, da se mu je le težko privadil oni, ki je došel tja nanovo. Tem gostom je stregel oče Polaj sam, znal jih je najbolje zabavati sam, vedel je, kako daleč se pri njih sme z besedo in znal jih je potipati za pravo žilico, da ni prehitro usahnila njih žeja. K njim ni puščal Milene, ako ni bilo prevelike sile, zlasti ne tačas, ko so postajali preglasni in so začele padati prerobate šale.

Milena je bila odšla kmalu popoldne v svojo sobico in se tam zaklenila. Bilo ji je danes že ves dan tako čudno pri srcu, kakor še nikoli. Dasi je šlo vse po starem, vendar se ji je vsak hip zazdelo, da se mora kaj predrugačiti, ker ni vse v redu. A kaj ni bilo v redu, sama ni vedela. Prijela je to in ono reč v roke, ogledovala jo in jo hotela preložiti na drugo mesto, toda ko je že bila tam, je zopet videla, da je bil prejšnji prostor boljši ter jo je zopet prestavila. Dekle so jo začudeno gledale in majale z glavami, češ, kaj ji je, saj ni bila še nikoli takšna. Popoldne pa ji je postalo tako hudo, da ni mogla več prenašati navzočnosti drugih. Ko je bila sama v svoji sobi, je omahnila na postelj in zakrila glavo v blazino.

Ko je proti večeru prišla zopet v kuhinjo, so se poznali sledovi solza na njenih očeh.

Že dolgo ni bilo v Polajevi kuhinji tako tiho in žalostno, kakor tiste nedelje zrečer. Kaj je prineslo to mučno tišino tja notri tako nenadoma, tako brez pravega vzroka, kdo bi mogel to ugeniti! —

(Dalje prihodnjič.)

Donesek k življenjepisju Janeza Trdine.

Priobčil Davorin Majcen.

(Konec.)

Glasu o mojem tobožnjem političnom rovarstvu dala je po svoji prilici povod narodna propaganda, kojoj sam se zbilja posvetio. Južni Slaveni su većinom još strašno tupi, bez narodne svēsti, bez ponosa, bez ikakova čuvstva za svoje pravice i dužnosti. Mnogi su tako propali, da bi volili biti Nēmci ili Talijani nego ono, što jesu. Medju rodoljubi, koji su vojevali proti ovomu sramotnomu nehajstvu, proti ovoj naj groznijoj nevolji, koja nas pritište, stajao sam ja uvek u prvoj vrsti ali borio sam se oružjem, dopuštenim Bogom i ljudmi: mirnim, strpljivim i uztrajnim podučavanjem. Već u mladjahnoj dobi širio sam narodnu svēst medju suučenicima, rođaci i vrstnici. Učiteljski stališ omilio mi je osim drugih razloga osobito i za to, jer mi je pružao tako krasnu priliku, odgajati mladi naraštaj u narodnom duhu. Kada sam došao iz Varaždina na Rēku te si razgledao položaj i okolicu, zaplakala mi je duša. Sva inteligencija bila se je narodu iznevērila; prosti puk čamio je u savršenom mrtvilu; siromah jedva je znao, da govori hrvatski, za Hrvata

nije se nitko ćutio; iz potlačene Istre naprêdovala je talijanština, željna, pogutnuti i hrvatsko primorje. Fran Kurelac bio je do duše počeo uspêšno sijati u mladeži sême domoljubja ali neprijatelji su ga posle kratka revnovanja srušili i od škole odstranili. Ja sam pomislio, kako velevažan faktor je za narode more, kako malo ovoga toli dragocênoga mora je Slavenom ostalo i u kako užasnoj pogibelji nalaze se i kukavni ostanci. Ni časak nisam oklevao, raditi ono, što mi je zapovêdalo srce i zahtêvala od mene patriotička dužnost. Podignuo sam iz nova barjak, koj je pao iz ruku Kurelcu, te ga nosio napred bez bojazni i prestanka sve do konca svoje službe, dakle čitavih dvanajst godina. Upotrebio sam svaku priliku u školi i izvan škole, da u hrvatskih srcih uzpalim hrvatska čuvstva, da oduševim dičnu primorsku omladinu za vladajuću ideju našega vêka: za svoju narodnost, da joj učepim u dušu uz ljubav za knjigu i neugasivu ljubav za slavsku, za hrvatsku domovinu. Posipao sam iskre narodne vatre po svih obalah kvarnerskoga zalêva, nêkoje bacio sam i u zapadnu Istru, Kranjsku i Goričku. Nakana pošla mi je lahko za rukom kod živoglave dêce rêčke županije, kod dobričina kastavskih i bodulskih ali težak trud zadavali su mi ostali Istrani, naj vêći ipak Rêčani, koji su bili do zla boga izopačeni i oporni. Nêkoje trebalo je, dok su se osvêstili, po dvê, tri godine buditi. Jer sam postupao po zrelo promišljenoj osnovi, urodio je moj neumorni rad obilatijim plodom, nego sam se ikadô mogao nadati. Izmedju svih učenika, bivših duže vremena pod mojom oblašću, odmetnu se je samo jedan u Talijane, svi drugi postali su vêrni sinovi i prijatelji svomu rodu. Oni čestiti muževi, koji povraćaju pred našima očima tako lêpim uspêhom nov život mrtvoj Istri i Kvarnerskim otokom, došli su većinom iz moje škole ili su barem moji posrêdni učenici ili osobni prijatelji. Navesti ću specijalan primêr za dokaz, koliko je narodu moja briga koristila. Medju mojimi dijaci nalazio se je i nêki Dežman, jako zmožan ali i jako prkosljiv mladić. Čitajući uvêk talijanske knjige očarao se je tako tudjom prosvêtom, da je naj volio držati se za Talijana. Morao sam ga skoro dvê godine upućivati i opominjati, dok sam ga predobio. To je onaj isti Ivan Dežman, koj si je stekao kasnije tako dično ime u hrvatskoj književnosti. Da ne bude tada na rêčkoj gimnasiji mene, bio bi se za svoj narod po svoj prilici izgubio. Tako mogao bi ja napomenuti i druge hrvatske i slovenske pisatelje, koji dobili su kod mene zamet svomu rodoljubju i duševnomu dêlovanju. Ovaj podpuni uspêh moje patriotične propagande sprovoditi će me kroz cêli život

do groba kao naj sladja uspomena i naj jaća utěha u svih stiskah i nevoljah. Umirućim glasom još hvaliti ću Boga, što mi je podario srce i priliku, da sam mogao za svoju hrvatsku braću, za svoj slavjanski narod što uraditi, da sam mogao postaviti mu nove i jake tvrdje upravo ondč, kraj světovnoga puta, kod sinjega mora, gdje su mu naj potrebitije i naj koristnije. Ovakovoj agitaciji ne protivi se niti razumna i znanstvena pedagogika, da pače ju i zahtěva. Po njezinoj nauci nije dosta, da razvija škola mladiću duševne sile, već mu mora i srce oplemeniti i značaj učvrstiti. Značaj pako bez domoljuba se dan danas barem kod izobraženoga čověka ne može lahko pomisliti. Sdušni učitelj zanětiti će dakle u svojem učeniku ne samo sveti oganj za znanost već zajedno š njim i ne manje sveti oganj za narod i otačbinu. Tako su radili i někoji zagrebački profesori prije 1848. g. i zahvalni narod jih zato blagoslivlje.

Rodoljubje bilo je za Bachove sisteme pogibeljna krěpost. Što je ova sistema naměravala, poznato je. Uvela je u sve više zavode němački jezik, htěla i zahtěvala je, da mladež ostavi svoju majku i prigrli tudju, da stane němački misliti, ćutiti i govoriti, zanositi se za kulturu němačku, to je, za korist, slavu i veličinu němačku. Ovu nečistu nakanu sam na rěčkoj gimnasiji ja temeljito i podpunoma osujetio i to bez naj manje povrěde koga zakona. Moji poglavari su dobro znali, što radim; ravnatelj Viditz ljuto me je psovao više puta radi „razširivanja vladī mrzkīh tendencija“; posrědno dobivao sam ukore i od nadzornika Jarca; nad glavom grmělo mi je neprestano to jače to tiše. Ali istinu valja priznati. Profesora, koj je bio izpitan i u službi potvrđjen, gospoda nisu kruto progonila, ako i nisu bila š njim posve zadovoljna. Proti meni nije se pavela nikakova iztraga; za svoju marljivost dobio sam da pače i više pohvalnih dekreta; naj većā kazna bila je svečano zadana mi rěč, da neću moći nikada postati ravnateljem, što mi nije bilo baš strašno ćuti, budući za ovom službom i onako nisam težio.

G. 1859. i 1860. prisijalo je sunce opet i pred hrvatska vrata. Nestalo je tudje sisteme i š njom mača nad mojom glavom. U svih školah zavladao je narodni jezik. U svojoj službi nisam se ćutio nikada tako zadovoljnim kako od g. 1860—63. Ove godine brojim medju najsrětnije u svojem životu. Ali strašna oluja sbirala se je na me izvan škole. Rěčani, oglušiv se glasu matere domovine, jedrili su po svojem običaju tudjom strujom, zamrzili na svoje rodjake i zemljake. Ja sam ugrabio talijanskomu zmaju lěpu kitu njihovih sinova, stranom iz imućnijih i odličnijih kuća. Toga mi nisu mogli

nikada oprostiti, uz to uvrđila su jih moja dva, posve objektivno pisana historična članka. Podigli su name grozovitu viku, grdili me u novinah, napadali na ulicah psovkami, blatom i kamenjem, najimali dangube, težake i talijanske mornare, da me iztuku, tražili me u gostioni s noži, da me zabodu. Bilo je zame u gradu tako nesigužno da se 1½ godine nisam usudio izaći na ulicu bez oružja. U vas glas vapili su građani, da jim mladež kvarim, da ju bunim proti njim i njihovoj koristi, čega nisam nikada radio. Rčani dakle izustili su prvi zame toli kobnu rč, da mladež kvarim i bunim. Ali lukava kukavica znala je ovo svoje jaje včsto baciti u narodno gnčzdo. Rčki talijomani išli su name istim putem i naćinom, kojim na moga predšastnika Kurelca. Njega tužili su policiji kao neprijatelja vladajuće sisteme, ona prijavila ga je vel. županu Kellersbergu i njegovim svemožnim uplivom bio je svrgunt „radi kvarenja školske mladeži i — političnoga rovarstva“, premda dobro znamo, da se pokojni akademik u politiku nije nikada mnogo mešao i da o njoj nije, pravo govoreći, niti pojma imao. Mene počeo je prvi tužiti Lazzer, ćlan rčškoga magistrata, povčrenik gradske policije, da ugodi time Rčćanom, koji su ga hteli kano tudjinca odpustiti iz službe. Za njim poveo se je povčrenik državne policije, zloglasni Garimberti. Ovoj dvojici pridružili su se moji osobni neprijatelji. U otrovanom i okuženom zraku rčćkom onog doba dokipčle su sve čovečje strasti do nećuvene visine; ljudi bili su vruć kano uševano železo; neznatne razmirice, koje bi se bile slegle u svako drugo vrćme i na vsakom drugom mčstu bez ikakove posłćdice, izvrgle su se u divlju, nezasitnu mržnju, koje protivniku nije htčla samo škoditi, već ga tčlesno i nravo ubiti; ćim krupnije se je lagalo, tim radje se je vćrovalo; mčsto dokaza zauzimale su klevete. Tako je bilo u javnom, tako i u društvenom, službenom i privatnom životu. Uslčd tolikih osvada bilo je naravno, da su moji poglavari i predstojnici o meni posumnjali te me počeli smatrati za opasna zavodnika mladeži i za buntovnika. U gradu nalazio sam se u smrtnoj pogibelji, kamo god sam se makao, okružavali i slčdili su me ćopori uhoda, zloradih neprijatelja i laži-prijatelja; osim toga bio sam ozloglašen i ocrnjen i kod visoke vlade. Moj poloćaj bio je užasan, nesnosan. Źeljno i nestrpljivo izćekivao sam iztragu, koja nije mogla izostat. Da ju pospčšim, predao sam g. školskemu nadzorniku rukopis, sadržavajuć ona moja predavanja, koja bila su naj vćše osumnjićena: povčst narodne knjićevnosti. Iztraga se je počela, iz službene razvila se je kaznena, slčdila je za tim moja suspensija, nekoliko mčseć

kašnje proglašenje moje nedužnosti od strane kraljevskih sudova i napokon moje umirovljenje. Sve to mi se je dogodilo g. 1866. i 1867., dakle u vrēme, koje bilo je kobno i prekobno takodjer za mnoge druge ljude, stvari i interese.

Time opisao sam sve glavne okolnosti svoje službe, sva bitstvena načela, koja su me u njoj vodila. I ja sam čovēk, opterećen mnogimi manami, pogreškami i slabocami. Moja utēha je samo to, da mi ne dolaze iz zlobne čudi, već skoro sve iz naglosti i prevelike iskrenosti moga značaja. Da sam izpunjavao svoje dužnosti točno i revno, dokaz su mi osim savēsti i mnoge ustmene i pismene priznanice i pohvalnice, koje sam primao od svojih predstojnika i od visoke vlade. Što je bilo kroz toliko godina čisto i bēlo, nije moglo na jedan put potamnēti i pocrnēti. Postradao sam radi okolnosti vremena, ne pako radi prestupaka i zločina. Ja nisam prekršio niti koga pozitivnoga zakona, niti koga važnoga pravila pedagogike. Od kada morao sam ostaviti službu, razmēre su se jako promēnile, izbistrile i poboljšale, užešćena srca su se utaložila, strasti se pomirile na istoj Rēci. Čovēk, koj se drži zakona, može opet u Hrvatskoj mirno služiti, bez da treba zatajiti svoje osvēdočenje. Iz ovoga uzroka približuje se i pokorno podpisani visokoj kr. zemaljskoj vladi Kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije s poniznom molbom, da ga blagoizvoli uzpostaviti i namēstiti opet kano pravoga gimnasijalnoga profesora u obsegu trojedne Kraljevine, s tim, da će mu se uračunati kod buduće pensije i godine prijašnje službe.

U Novom-mēstu u Kranjskoj 16. Listopada 1874.

Ivan Terdina,

kr. gimnasijalni profesor u miru.

Ta Trdinova prošnja je priromala v Zagreb 18. oktobra 1874, in kakor je razvidno iz nemškega teksta na zadnji strani, je odgovorila hrvatska vlada negativno, ne da bi navedla vzroke. Ta mrzli curek se na papirju glasi takole: Z. 7353. Wird dem pensionirten Herrn Gymnasiallehrer Johann Terdina in Rudolfswerth in Folge h. Landes Schulrath Erlasses vom 6. November 1874 Z. 2597 mit dem Bemerken zugestellt, daß diesem Gesuche in Folge Note der kroat. slavonischen Landesregierung dto. 30. Oktober 1874, Z. 4480 keine Folge gegeben worden ist. —

Rudolfswerth 12. November 1874, der k. k. Landesregierung

Ekel m. p.

Marica:

Z naših poljan.

2. Dora.

Še predno je umiral dan, je stopal študent France ob gozdu doli k potoku, kjer ga čaka ljubica, lepa Dora. Kakor pomlad stoji tam, je pomislil natihome, in ko pridem, mi ponudi cvetje svojih lic in škrlatno zarjo mehkih ust . . . V dušo segajo njene oči in njih žar morda ne ugasne nikoli. Nikoli? Prestrašil se je te misli. Moralo bo ugasniti, tako bodo hoteli ljudje, tako življenje, morda tudi lastni razum. A predno se to zgodi, je treba nagniti čašo in jo izpiti prav do dna. In kdo mi more očitati greh?

Naglo je stopil, kakor bi se hotel otresti žalne misli in jo pustiti za seboj, da se izgubi v gozdu na veke.

Prišel je do potoka in Dore še ni bilo. Legel je v travo pod vitke jelše in poslušal tajnostno žuborenje valčkov. Utihnile so žalne misli in govorila je samo duša, in srca se ni nič več dotikal hladni razum; v tem hipu je čutil France le mladost in srečo. Tako ni videl, kako so padali mrakovi in ni slišal bosih stopinj po mehki travi.

Obstala je pred njim kakor roža, razcvetena skozi noč, v očeh jutranjo zarjo, glavo kronano z nočjo temnih las, na licih tisočero tajnih sanj, na ustnah vroče hrepenenje, v besedi slavčevo pesem.

France je naglo vstal in jo privil k sebi.

„Težko sem te čakal, ljubica . . . Ti moja, ti edina . . .“

Dolg in vroč je bil poljub, kakor je bilo dolgo in vroče hrepenenje.

Sedla sta tesno drug k drugemu v travo, glavo mu je položila v naročje. Na nebu so se prižigale zvezde, da je zablestelo še doli v potoku. Valčki so šepetali pritajeno, v jelšah je šelestelo rahlo in večer preko polja je molčal.

Kakor sanje so bili oni večeri. Šli so tiho in skrivnostno preko pisanih poljan in šumečih gozdov in utonili v trudnih nočeh . . .

France se je poslovil in odpeljal v mesto. V ranem jutru se je peljal in Dora je čakala ob vrtni ograji z rdečim nageljnom. Kratko in grenko je bilo slovo. Tisoč misli je drvelo preko možgan, a besede ni bilo. Molče sta si pogledala v oči in solza je govorila.

Gledala je dolgo za vozom in bilo ji je, kakor bi šla ž njim njena mladost, njeno življenje.

France pa si je vtaknil nagelj za klobuk in kratko in brez misli je odgovarjal vozniku.

„Kako pa narediš sedaj? V lemenat, kaj ne?“

„Moram.“

„Eh, kaj bi se držal otožno! Bogme, dobro se ti bo godilo. Le poglej jih, kake okrogle obraze imajo! Presneto, vse žive dni mi je žal, da me niso dali za gospoda. Bele roke in okrogli obraz bi nosil, pridigoval bi, da bi se izpreobrnili vsi grešniki in mi nosili na maše, da bi kar mrgolelo beličev v žepu. To je res, Urške bi ne imel. Ha, ha!“

Široko se je nasmejal in France mu ni odgovoril. Prijela ga je jeza, da bi ga pograbil in ga vrgel v obcestni jarek, da bi se mu ne rogale več njegove besede. A ni se ganil. Vozniku pa je bilo dolgčas in je govoril naprej.

„Tako ti pravim, pokaj bi se držal čemerno, če greš v lemenat. Vesel bodi in zavriskaj, ker lepo bo tvoje življenje. Enkrat boš hvaležen svojim staršem, kakor jaz svojim nisem, ker me niso dali. E, mlad si še, fant. Ne veš, kaj je življenje. Dekle imaš, pa ti je žal po njem. Saj vemo, vse vemo.“

„Kdo vas vpraša! In moje dekle vas nič ne briga!“

„Nič ne briga, saj nisem rekel, da bi me. Kaj bi zameril, nisem ti hotel huđega! Saj sem bil tudi jaz mlad. Ej mlad sem bil, mlad, pa Urško sem imel rad, pa so klepetale klepetulje in njo so kregali doma, a je postala vendar moja žena. To je res, pri tebi je drugače. V lemenat jo mahneš, pa moraš dati dekletu slovo. Težko je to, saj vem, da je težko. Pa se vse pozabi. Pravzaprav ni nesreča in nič se ne boj. Pozabiš na vse in čez štiri leta bomo imeli novo mašo. Spremljala te bo dolga bela procesija in tvoje dekle ti bo neslo krono na belem vzglavniku.“

France se je zganił; tesno mu je bilo in rad bi odgovoril, pa beseda mu ni hotela iz grla. Tako sta se pripeljala na postajo.

„Pa brez zamere!“ je zaklical voznik, obrnil voz in se odpeljal. France je zahrepenel po vlaku: odpelje se odtod in pusti za seboj težke misli.

„Po vriskajoči noči veselja prihaja megleni dan, umirajoča jesen po cvetja in življenja polnem poletju, neizmerna žalost in večna pokora po trenutku sladkega greha... A nji sem rekel, da se povrnem, da ostane moja na veke, in ona mi je verjela. Tako hočem storiti! Pobegnem, poiščem si službe, kako bi varal to zlato srce! In doma? Naj me prekolnejo, naj me zavržejo!“

Take misli mu je narekovala duša, pamet pa je hotela drugače.

„Naj bo pozabljeno, naj se pogrezne na veke!“ je vzdihnil in hitel v vlak. —

Dora pa je šla tisti čas preko travnika na njivo po deteljo. Truden ji je bil danes korak in nič si ni zapela med potjo. Ob potoku je obstala. Kakor žalna cipresa je bila, vsa v tihe misli zatopljena. V vejah vitkih jelš so še šumele sanje prejšnjih večerov, vse blažene, vse sladke, v njeni duši pa je bila bolest. Samo za hip je obstala, potem je šla naprej, čez potok na njivo.

Zavihtela je ostri srp, padali so rdeči deteljčni cvetovi. Malo pred njo se je smejal žarni mak, kakor bi ga ne bilo strah smrti in mu ne bilo žal življenja. Pa je prišel na vrsto prešerni mak in je umrl sredi smeha. Dekle ga je pobralo in si ga zataknilo v nedrija, da je bilo, kakor bi ji krvavelo bolno srce.

Naložila je in nesla proti domu.

Na potu jo je srečal Vrablov Jože iz vasi.

„Preveč si naložilo, dekle!“ je rekel mesto pozdrava.

„Nič ni preveč.“

Dori ni bilo do pogovora in je hotela naprej.

„Pa čemu se ti tako mudi?“

„Doma me čaka delo.“

„Glej jo, glej, ravno zdaj te čaka, ko pridem jaz. Včasi pa nič ni čakalo, če je prišel kdo drugi.“

Dekle je zardelo.

„Kaj ti pa mari!“

„No, no, saj ti nisem hotel nič očitati. Le tako, vidiš, je težko trpeti nas enemu, če pride kaka gosposka suknja, pa nam pred nosom vzame najlepše dekle iz vasi in se poigra ž njo, kolikor mu je drago. Pa sem si mislil, da te moram posvariti, ko odide. Saj ti ne zamerim ničesar, nihče ti ne zameri, a posvariti sem te hotel.“

„Kaj bi me svaril, saj nimaš nikake škode.“

„Ne vem. A če bi se zgodilo, kakor sem mislil in želel že davno, bi morda imel. Čuj, Dora, hudo mi je.“

Dora je bila v zadregi in ni vedela odgovoriti.

„Morda pa še ni prepozno, kaj, Dora? Veš, tako sem se odločil, kadar te srečam, sem si mislil, pa ti povem. Rad te imam, Dora, in zato mi je hudo. Ti pa boš morda jezna, ker sem ti povedal. Ne bodi jezna, pa si premisli. Ni treba, da bi mi takoj odgovorila. Počakam, ti pa si premisli. Pridem z očetom k vam in vprašam, če me boš hotela.“

„Na tisto še ne mislim, je rekla v zadregi, pa zbogom!“

„Zbogom, Dora!“ se je odzval Jože in jo odmeril proti gozdu.

„Tako ti pride ta gosposka nezgoda in ukrade najlepše dekle v vasi. In če bi se zgodila nesreča, kar Bog obvaruj, se ne prikaže več, pa je konec. Dekle pa naj gleda, kako se spravi iz sramote. In tako dekle, kakor je ta Dora! Večna škoda bi bila za njo. Pa sem dobro ukrenil, da sem ji povedal. Morda si pa le premisli, kakor je pametno in potrebno. Kako bo gledala ta nezgoda gosposka, ko pride zopet in bo Dora že moja žena!“

Tako je mislil in šel skozi gozd.

Dori pa je bilo tesno v duši. Vedela je, kam je šel France, čutila je, da se s tem korakom mora vse končati. Kaj potem?

Tisti večer je bdela dolgo v noč. Obupavala je v strahu pred dnevom, ko se izve skrivnost, ki je znana zdaj samo njej. Z grenkimi solzami je močila veneče cvetje svojih lic in bolešno je ječala duša v tihi polnočni uri . . .

Spomnila se je, da mu mora pisati. Tudi on mora izvedeti, tudi on, da bo lažje trpela. Vse mu piše, kako je z njo in kaj zdaj; da se ji ponuja Jože in kako bi bila rešena oba.

In mu je pisala. Bilo je dolgo pismo, polno obupa in solz, polno dvomov in strahu. —

Zaman je čakala Dora na odgovor.

Neko nedeljo popoldne pa sta prišla Vrablova dva v prazničnih oblekah, s prazničnimi obrazi.

„Bog daj srečo!“ sta pozdravila.

Dora je začula praznični glas in smuknila v svojo sobo; njena mati pa je veselo odzdravila. Zadovoljna misel se ji je porajala v duši: Vrablov je bil pameten in delaven fant, iz dobre in še precej premožne hiše.

„Kje pa imaš še druge? Saj menda nisi sama doma?“ je povzel stari.

„On je šel doli po polju pogledat, fant je odšel k večernicam, Dora pa je tudi nekje zunaj. Le čakajta, pokličem jo, da gre po očeta.“

V sobo je stopil čez nekaj časa oče Peter z zadovoljnim obrazom. Dora je ostala zadaj.

„No, pa še ti pridi, dekle, brez tebe ne maramo opraviti,“ je zaklical oče Vrabl.

Dora je vstopila s trudnim korakom. Kakor da stopi na sejem, se ji je zdelo. Bleda je bila in v očeh ji je ležala žalost. Sedla je

na prazen stol ob postelji in čakala. Vedela je, pokaj sta prišla, tudi je vedela že naprej, da poreče „da“, dasi je vse v nji kričalo „ne“.

„Kakor sem rekel, brez tebe, Dora, ne maramo. Saj menda že veš, čemu sva prišla z Jožetom. Mati nam je lani umrla, s posli je križ, gospodinjo rabimo. Zmislil si je fant, da hoče tebe in nobene druge. Pa sem moral ž njim, da prosim mesto njega — mladina se sramuje. Tudi z mano je šel nekdaž oče, ko sem si izbiral nevesto. Zdaj pa nama povej, če ga hočeš, Dora! Dober fant je in delaven, ne da bi ga hvalil, ampak tako bi ti povedali tudi drugi. Pa saj ga poznaš. Kako bo, dekle?“

„Ne vem,“ je rekla neodločno in v zadregi. „Prenaglo je to; še en teden mi pustite, da si premislim,“ je prosila boječe.

„Kako pa! To je, da si lahko premisliš. Danes teden pa poveš, kako bo. Potem pa lahko kar napravimo svatbo, če boš hotela.“

Na silo se je nasmehnila, a v duši jo je zaskelil ta smeh. Jože je vstal, stopil k nji in jo prijel za roko. Hotel je napraviti slovesno, pa je čutil, kako je neroden in skoro sram ga je bilo.

„Ne zameri, Dora, pa si premisli tako, da bo prav!“

„Bomo že naredili, da bo prav,“ je potrdil oče Peter in ženica mu je veselo potrdila: „Kako pa, naredimo, naredimo!“

In Vrablova sta se poslovila od Lovretovih. —

Kakor so rekli, se je zgodilo. In Dora je rekla „da“, ker ni bilo pisma od Franceta.

Tako je pomislila, kakor Jože takrat. Odide in pozabi, če je nesreča. Še vesel je menda, da se mi nudi prilika. A morda še piše. Še je čas, do zadnjega trenutka je čas...

Zgodilo pa se je, da ni bilo upanja do zadnjega trenutka.

V Lovretovi hiši se je pripravljala gostija.

„Imenitno se mora napraviti, najlepše dekle v vasi se pelje danes k poroki,“ je besedičila mati Lovretovka.

Prišla je Dorina prijateljica, da ji je oblekla belo obleko in na krono temnih las ji je pripela mirtin venec... Čudila se je nevesti, ki je bila nekaj časa vsa vesela in razigrana, kakor bi ne bila danes nevesta, potem zopet silno žalostna, da je plakala neutolažljivo, kakor da bi morala iti v smrt. Pripeljali so se vozovi, vsi s smrečjem okrašeni. Mehanično je stopila iz sobe, brez misli in besede je segla ženinu v roko. Kakor so hoteli drugi, je naredila. Posadili so jo na voz in oddirjali ž njo proti trgu.

In ravno, ko so se zganili zadnji vozovi z domačega dvorišča, je prinesel pismonoša belo pismo. Skočil je z voza Jožetov prijatelj

Nace in vzel pismo. Kdo se je zmenil zanj! Nace pogleda, oči se mu zasvetijo, naglo odpre in čita ter ga vtakne zadovoljno v žep in skoči v voz.

Grmeli so možnarji, vriskala je harmonika, smejali so se gostje, le nevestine oči so plakale.

Praznični vozovi so se ustavili pred cerkvijo. Gostje so se razvrstili v procesijo, nevesta je stopala brez volje, kamor so hoteli drugi. Padale so vroče solze na mrzli cerkveni tlak. Pa kdo bi se zmenil za nevestine solze! Vsaka nevesta plaka, taka je navada, tako se spodobi. Še ženina niso plašile njene solze.

Cerkovnik je spustil poročna prstana na krožnik, da je zažvenketalo. Nevesti se je zazdelo, kakor bi zaječalo bolešno in proseče.

„Še je čas!“ ji je švignilo preko možgan, a takoj je ugasnila misel, kakor splašena ptica je povabila peroti in se skrila.

Župnik je že govoril pred oltarjem, o dolžnostih zakonskega stanu je govoril in vprašal ženina, če ima res odkritosrčno voljo stopiti v zakon. Trikrat je slišala nevesta odločni „da“. Nato se je obrnil župnik k njej.

„Prepozno!“ je zakričala duša in usta so odgovarjala: „Da“.

Nataknil ji je ženin prstan in ona ga je nataknila ženinu. Roka je ostala v roki. Župnik jih je ovil s štolo in molil. Oba sta pokleknila in prosila blagoslova. —

„Danes mora biti vse veselo. Danes smo poročili najlepše dekle v vasi,“ je vzbujal Nace.

Nagnil se je k nevesti in jo prijel za roko.

„Enkrat bova zaplesala, Dora, da boš bolj vesela,“ je govoril pijano in vzdignil nevesto od klopi. Nekaj demonskega je bilo v njegovem pogledu in ni se upala braniti. Objel jo je z močno roko krog pasu in jo zavrtel, da mu je zaplesala pred očmi soba z dolgimi mizami, z vinskimi bokali, s pijanimi gosti. Dora je zaprla oči in mu ležala v objemu brez moči in volje. Ženin je natihem zaškripal z zobmi in zamižal, da bi ne videl. Gostje so se glasno smejali.

Ko se je Nace naplesal in navriskal, peljal je nevesto na njen prostor. Vsa zasopljena in utrujena je sedla k ženinu; toplo je zavelo od nje in zadrhtel je.

„Še jaz bi plesal s teboj,“ ji je zašepetal in skril nevoljo pod sladkim nasmehom.

„Ko se malo odpočijem,“ je šepnila in povsila venčano glavo.

Nace je slišal in pomislil: „Čas je, ura plačila je prišla.“

Potegnil je iz žepa belo pisemce in ga pomolil ženinu.

„Tole prečitaj,“ je dejal, „in ko prečitaš, daj še nevesti. Tudi njo bo zanimalo.“

Jože se je začudil in vzel. Čital je, rdel in bledel. Tresel se je, list mu je trepetal v roki. Skočil je kvišku, ko je prečital, spustil list v njeno naročje, stopil trdo na mizo in skočil čez njo. Dvakrat je stopil do vrat in izginil v noč. Gostje so se glasno pogovarjali, nihče se ni zmenil. Nace je sedel poleg godca za pečjo in se pijano smejal.

Nevesta je čitala in bledela.

„Ne izbiraj drugega, ne beži v pogubo, ne kliči prokletstva nad naju! Ne pokoplji najinih sanj in nad, občuvaj najino srečo!

Moja si bila, samo moja na svetu! Nikdo nima pravice do Tebe, kakor jaz. Vsa si se mi žrtvovala na oltarju ljubezni . . .

Ne hodi draga, edino ljubljena! Počakaj in pretrpi. Moja ljubezen Ti bo poplačala. — Dora, Ti sen mojih najlepših dni, Ti zarja moje mladosti, Ti edina sreča mojega življenja, ne hodi od mene!

Vse storim! Pobegnem, naj me prekolnejo, naj me zavržejo! Vse storim, da Te osrečim. Ne hodi! Ostani!“ . . .

Tako je bilo pisano. Dora je čitala in trepetala.

„Prepozno!“ je zaihtela bolestno in glava ji je udarila ob mizo.

Gostje so se splašili in utihnili. Harmonika je zahreščala v tišino, se prestrašila in obmolknila. Samo Nace se je smejal pijano.

Dvignili so nevesto in jo odnesli v njeno sobico. Zatarnala je mati. Slekla ji je belo poročno obleko in snela mirtin venec. Pomočila ji je glavo in jo spravila v postelj.

Gostje so se polagoma razšli. Mučna tišina se je razlila po hiši. Najzadnji je odšel Nace. Z neodločnim korakom je stopil v temo in zavriskal. Njegov pijani vrisk se je prevračal skozi noč preko polja in se zamotal v gozdu med drevje in grmovje.

Zavil je doli proti potoku in trudne noge so se mu šibile. Hripavo je zapel:

„Adijo, pa zdrava ostani,
podaj mi še enkrat roko,
na me pa nikdar ne pozabi,
če tudi drug ženin tvoj bo!“

V gozdu je odmevalo: „ . . . drug ženin tvoj bo!“ Ob potoku je srečal Jožeta. V temi se nista videla, a sta se takoj spoznala.

„Oho, Jože, ženin?“ se je začudil Nace. „Kaj pa si jo popihal! Ali te je prijelo, kaj?“

Jože ga je pograbil za vrat.

„Zadavim te, grdoba hinavska! Kdo te je klical, da si prinesel tisto, kdo te je vprašal? Na zdaj, na! To ti je plačilo za tvoj trud, koža hinavska.“

Vrgel ga je na tla in ga davil, da ni prišlo besede iz njega, samo neprijetni hreščéči glasovi so se mu zvijali iz široko odprtih ust.

Ko se je zdelo Jožetu dovolj, ga je spustil.

„Zdaj pa mi povej, govedo pijano, kje si dobil oni list.“

„Kaj ti mar. Nisi zvedel dovolj?“

„Ne boš govoril, klada? Zadavim te, če ne poveš!“

„Pismonoša ga je prinesel.“

„Tebi?“

„Ne vem. Najbrž meni. Bil sem ravno tam, nevesta se je že odpeljala. Čemu bi jo motil. Potem bi še morda gostije ne imeli. Škoda bi bilo, ker veselo je na gostiji: pije se, veseli in z nevesto pleše.“

„A čemu si odprl?“

„Ker sem slutil, kaj je.“

„In kaj ti je bilo mar? Govori, lopov!“

„Pa bodi, če hočeš vedeti! Tudi jaz sem včasih rad pogledal za lepo Doro. Pa si me prekanil in jo natihem zasnubil. Ha, ha, ha! Študent jo je ukradel obema. Ha, ha, ha! Tako je pošteno, mislim.“

Jože ni ničesar odgovoril. Stal je v svoji razburjenosti molče ob Nacetu, ki je ležal na tleh in se ni hotel vzdigniti.

„Kaj praviš, Jože, ni tako pošteno?“ se je rogal Nace. In to ti rečem, preveč si me premikastil, mesto da bi mi bil hvaležen. Zdaj vsaj veš, kako je z Doro, s tvojo lepo nevesto. Ej, ženin, Jože, prijatelj, zibal boš, zibal, še predno si mislil. Gosposko pleme bo, Jože, ponosen si lahko. Ha, ha, ha!“

Jože ga je udaril s pestjo v obraz, da se mu je poredila kri, ga pustil in odbežal v temo . . .

Drugi dan je prišel ženin Jože opraskan, blaten in brez klobuka na nevestin dom. Vprašal je po nji in povedali so mu, da je bolna.

„Pa pridem po njo, ko ozdravi,“ je dejal mračno in odšel po vasi domov.

Ljudje so se zgledavali, ženske so klepetale, dekleta so se hudomušno muzala, fantje so ga gledali pomilovalno, možje so se držali resno in imeli svoje misli. —

Za tri dni je prišel Jože po ženo. Z negotovimi koraki je meril cesto in v očeh so mu plavale solze. Ko je stopil pri Lovretovih čez večni prag, se je nevarno zazibal.

„Po ženo sem prišel,“ je dejal smehljlaje.

„Hej, Dora, moja lepa žena, kje si?“

Prišla mu je naproti stara Lovretovka.

„V sobi je Dora, v sobi,“ je dejala plaho. Posilil jo je jok in naglo je odšla v kuhinjo.

Stopil je v sobo.

„Dober dan, ženka!“

„Bog daj,“ se je odzvala plašno Dora.

„Takointako je. Prišel sem po tebe. Moja žena si po božjih postavah, moja žena si, Dora!“

Trde so bile besede. Spustil se je na stol težko in nerodno, da je zaškripalo.

„Pa sem prišel. Z menoj pojdeš in gospodarila bova, kakor bo šlo. — Uh, da je moglo tako priti! Veš, tako ti rečem, najrajši bi umrl. Težko je živeti, če je človek tistim v nadlego, ki so mu najbližji. Pa pojdi, Dora! Bo že kako. Veš, rad sem te imel, še zdaj te imam. Pa je tako. — No, saj vemo, kako je, človek ne more povedati. Pa pride vmes takointako. Nesreča je to, huda nesreča, ti rečem.“

„Jože, prosim te, odpusti!“

Padla je na kolena in prosila: „Odpusti!“ Jokala je in prosila...

„Saj nisem hud, Dora. Nič nisem hud. Kaj bi jokala! Tudi jaz bi jokal, tako me tišči v prsih, pa je menda prehudo — ne morem jokati. Boli me tukaj notri, zdi se mi, da sem bolan. — Vstani, Dora, pa z menoj pojdi! Ne bom te kregal, saj vem, da nisi kriva. — Nič te nisem vprašal, če me imaš rada, samo to sem te vprašal, če hočeš postati moja žena. No in ker je bilo tako, si postala. Nihče ti ne bo zameril. — Objel je Doro in se zjokal na njenih grudih. Njena duša je bila polna sočutja in hvaležnosti.

„Hvala, Jože,“ je dahnila tiho.

Obrisala sta solze in se odpravila na novi dom...

„Žalosten je zakon brez ljubezni.“ Tako je mislil Jože in ni se mu ljubilo delati.

Šel je zjutraj na polje, s plugom je šel, da bi razoral mastno zemljo, pa ni mogel z veseljem kakor prejšnje dni. Težek je plug, ne more ga dvigniti, ko je treba na koncu obrniti, se mu zadevije ob zemljo in ga jezi.

„Za koga se mučim, križ božji, za koga?“

Odpregel je konja in ju spustil po travniku, naj se paseta, sam pa je zavil proti krčmi konec vasi.

„Okrepčati se je treba. Kdo bo delal, če mu zmanjkuje moči!“ je mislil in pil.

V vinu se je ohladila nevolja, v vinu je veselje in moč. Korajžen je stopil proti poldnevu iz krčme in jo mahal proti domu. Na njivo in oranje, na plug in konje je bil pozabil. Domov pojde, da bo videla žena, kako je vesel.

„Kje pa imaš konje in plug?“ je vprašala doma žena.

„Nikjer. Konj si vendar ne bom gonil s seboj v krčmo.“

Veselo se je smejal, legel pri peči na klop in zaspal.

Tako se je ponavljalo in Dora mu ni branila nikoli. Pa 'kdo bi se brigal za gospodarstvo, bile so druge skrbi, večje in močnejše. Jože je iskal veselja v vinu, Dora tolažbe v solzah. Tuja sta si bila in odkritosrčne prijazne besede ni bilo nikoli med njima.

Nekoč, po sedmih mesecih žalostnega zakona, je ležala Dora bolna v postelji. Mož je šel po žensko, da ji bo stregla, a sam se ni vrnil. Šele tretji dan, ko sta prinesli ženski ravno novorojenčka od krsta, se je vračal pijan kakor po navadi.

„No, kaj sta mi prinesli?“ je vprašal s krohotom.

„Nado, malo Nado,“ je hitela babica.

„Hm! gosposko ime, seveda, kakor se spodobi.“

Ni šel v hišo. Vrnil se je v krčmo. Doma zmanjka veselja, takoj ga zmanjka, ko prestopi prag, pa ga mora zopet iskati — v vinu.

V mraku je potrkalo močno na vrata. Dora je vsa vstrepetala.

„On je, Jože! Pojdi mu odpirat!“ je dejala ženski, ki je čuvala pri nji.

Ona je šla. Ko je stopila v vežo, je zakričala prestrašeno. Stali so pred njo štirje možje in držali na drogih Jožeta — mrtvega.

„Ne sem, ne tukaj notri! Za božjo voljo, ljudje, ne pred njo!“ je branila ženska. Odprla je vrata v drugo sobo, tam so vstopili in spustili mrliča na tla. Levico je imel krvavo, videla se je globoka zarezka preko žil. Molče so stali možje. Kaj bi govoril človek v takem trenutku!

„Kako se je zgodilo, povejte, za božjo voljo!“ je tarnala ženska.

„Doli ob potoku smo ga našli, ko smo se vračali s polja.“

V tem hipu se odpo duri, in na pragu stoji Dora, bleda in upadla.

„Jože — mrtev!“ zakriči prestrašeno in obupno in se zgrudi. Spravili so jo v posteljo, Jožeta pa so položili na pare. — Zazvonilo je pri fari in Dora je ostala sama z Nado.

Z žalostjo in solzami jo je vzgojila. Kakor nekdanj materina, so bila njena lica rožnata, v očeh pa ji je spalo hrepenenje in boleost...

Književna poročila.

Narodne pripovedke v Soških planinah. Zbral in napisal Andrej Gabršček. V Gorici 1910. Tiskala in založila „Goriška tiskarna“ A. Gabršček. 8°. 384 str. Cena broš. 3 K.

Zdaj, ko je bil g. Ivan Koštiál tako prijazen, da je v „L. Z.“ XXXI., 447 te „pripovedke“ popravil v smislu srednješolskih stilističnih vaj (sitno, a v tem slučaju potrebno delo), bo morebiti na mestu še par opazk k tej navidezno neznatni, a radi klene vsebine dragoceni knjigi. Seveda je žalostno, da nam g. pisatelj toči medicine v nesnažno, skoro ostudno posodo — kdo naj bo naprimer tako potrpečljiv, da ga ne bi razdražila vedna in vedna kriva raba besedic „pa“, „jeden“ in „neki“? —, toda če ne premore druge posode . . . Sevé, delikatnih usten taka čaša ne bo premamila, a kdor ima še malce slovenski želodec — moj Bog, slovenski želodec je velik komedijant in prenese več, nego bi mu kdo prisodil. G. pisatelj nam ni podal vsega nabranega gradiva, zakaj ni nadaljeval, sam prav ne ve (str. 3). Pa mu povemo: pravljicar, kakor poet — nascitur. Ne da bi se bil g. pisatelj zavedal, mu je to — podzavestno — prepričanje izbilo peresnik izmed prstov. Nabiratelj a la g. pisatelj, ki si narodnega blaga ne morejo asimilirati, bi opravili kaj prida pri „teti Mohorinki“ in „stari Goterci“ (str. 4) kvečemu s fonografom; tako bi se nam ohranila vsaj približna prvotna pristnost in svežost, ki jo je g. pisatelj z nerodno dikcijo in mestoma tudi zmedeno tehniko (str. 281) pomendral in oskrunil. Kaka škoda, da ni naklonilo nebo soškim pravljicam Trdine namesto Gabrščka, ali vsaj Milčinskega! Pa kaj bi se cemerili post festum, knjiga ostane kljub temu še zmerom dragocena.

Zelo pazljivo bo moral prečitati zbirko, kdor bo pisal — v katerem tisočletju po Kristusu? — slovenski slovar, kakor je sanjal o njem Levstik. Knjiga vsebuje toliko krasnih izrazov, ki so čakali med ljudstvom vstajenja, že znanih besed v novih pomenih in zvezah, krepkih, jedrnatih originalnih rečenic, da smo g. pisatelju hvaležni tudi za uvele in pomendrane cvetove, če jih že ni mogel ohraniti svežih. Evo par rečenic! „In pa to, to: izgubiti glavo, sedaj, ko mu ni treba drugega, kakor ptičjega mleka in žabje volne!“ (str. 153). — „Hm, hm! Hvaležna in naklonjena, pravite. Meni ni vsa taka hvaležnost in naklonjenost ne v kotel ne v lonec!“ (str. 188). — „Oči je imela velike kakor tolarji Marije Terezije“ (str. 369). — „Bili so veseli in pili so, da so rekli mački botra“ (str. 228). Radi verjamemo, da je imel g. pisatelj sitno stališče: v narečju ni hotel in ni mogel pisati, v književnem jeziku ni znal. Včasih si je pomagal s komentarjem — kakor klavirni prevajavci Shakespearovih besednih dovtipov — n. pr. (str. 67) pri mačici, ki „ni zbirčna, ni „zmazana“, vse jé, vse — kar ldi, je“ — kjer je „ldi“ imenovalnik (ljudje), a če izpustiš vejico, tožilnik (ljudi). Kolikor lepote gre rakom žvižgat, če damo narodnemu blagu književno obliko! Le majhen primer iz goriške okolice:

Književna oblika:

„Kje je bil?“

„Pri teti

v Šempetri“.

„Kaj ti je dala?“

„Golo pišče“.

V narečju:

„Kie si beu?“

„Pr teti

u Šumpetri“.

„Kaj t' je dala?“

„Holo pišče“.

„Kam si je ložil?“
 „Pod ognjišče.“
 „Kje je ognjišče?“
 „Vzela voda.“
 „Kje je voda?“
 „Izpil volič.“
 „Kje je volič?“
 „Vbila sekirca.“
 „Kje je sekirca?“
 „Šla v grm.“
 „Kje je grm?“
 „Snela koza.“
 „Kje je koza?“
 „Pojdj jo lovit!“

„Kan s' je lužu?“
 „Pod uohnjišče.“
 „Kie je uohnjišče?“
 „„zala uoda.“
 „Kie je uoda?“
 „Spiu uolič.“
 „Kie je uolič?“
 „„bujla sikierca.“
 „Kie je sikierca?“
 „Šla u hōrom.“
 „Kie je hōrom?“
 „„niela koza.“
 „Kie je koza?“
 „Bejži ju lovit!“

To je obenem lep primer narodnega zafrkavanja, ki ga najdemo dobršno mero tudi v Gabrščkovih zbirkah. Naš narod ima precej samoironije, ki odsevajo iz nje njegovi solidni nazorji o svetu in življenju. Narod s tako filozofijo je trpežen, prenese marsikaj, še njegova pijanost je nekam trezna, če se za hipec prepusti sladkemu sanjarjenju, si tik nato sam podere spravljivi grad, ker ne mara, da bi mu ga zrušila usoda. Tudi tem zafrkavanjem, ki jih je najti zlasti koncem pravljic, je g. pisatelj v svoji nespretnosti potrl večinoma učinkovitost, ritmiko, želo, drastično silo. N. pr. str. 142: „To so tedaj prigodbe o meščastem Mevšetu. Umr! pa še ni: ta sem jaz tudi, ker vam take reči pripovedujem, namesto da bi molil rožni venec, — a tudi vi ste meščeta, ker me poslušate.“

Kar se tiče pravljicnih motivov, je naša zbirka zelo bogata mednarodnih, a poleg njih tudi pristno domačih frapantno originalnih, slovensko lepih. Interesanti so detail-motivi iz „Amorja in Psihe“, posejani po raznih pravljicah (str. 17, 37, 38, 40, 130 in zlasti 218, 220). Zanimiv je tudi El-convidado-de-piedra-motiv, na las podoben onemu v „Don Juanu“, in motiv avtomobila (str. 246), ki je v svetovnem pravljicnem slovstvu redka prikazen.

V celosti zasluži knjiga več pažnje, nego je je našla dozdej. In še to: V predgovoru toži g. pisatelj (str. 7), da „dandanes ljudstvo čedalje bolj čita, a vsled tega pravljice vidno izginjajo“, in vspodbuja (str. 12), naj pridno zapisujemo narodno blago, „dokler je še čas, da kaj rešimo zavidni pozabnosti, kajti napredujoča omika je narodnemu pesništvu tako pogubna, kakor mrzla slana nežnim cvetkam“. „Laudator temporis acti“ kakor vsi, ki pišejo o tej stvari; zdi se, kakor bi obsojal „napredujočo omiko“. O pomenu takih moledovanj bi bilo zdravo dvomiti. Če ni v narodu tozadevnih energij, jih tudi tako solzičkanje ne bo pričaralo vanj. Jaz bi hotel biti tudi „laudator temporis agentis“, če dovolite, ne samo „acti“. Jaz vem naprimer — vi ne? —, da mes, kakor vsaka, tudi naša doba kvas za divnokrasne pravljice, ki se bom naslajal ob njih čez toliko in toliko stoletij s čutili tedanjih zanamcev, bolj dovtetnimi in bolj popolnimi čutili, nego so danes tale moja.

Pastuškin.

Friderik Juvančič, Učna knjiga francoskega jezika za srednje in njim sorodne šole. Drugi del. Založila Katoliška Bukvarna v Ljubljani, 1911. — V. 8° 120 str. + 12 l. slik in 1 načrt. Cena mehko vezani knjigi K 2-50, trdo vezani K 3.—.

V prvem delu je seznanil pisatelj učenca z glasoslovjem in z oblikami francoskega samostalnika, pridevnika, zaimka, števnik, s pravilnimi oblikami glagolov na — *er* ter s predlogi, vezniki, prislovi in medmeti; s tem drugim delom pa je zaključil najvažnejše pojme iz francoskega oblikoslovja. Ravna se po modernih principih, je pisatelju težišče vsega pouka živa beseda, tekst; slovniške oblike upošteva šele v drugi vrsti. V tem zmislu je knjiga tudi razdeljena. V ospredju stojte teksti. Pisatelj se je potrudil, nuditi učencem v dvajsetih lekcijah kolikor mogoče raznovrstno vsebino, kar pri tako malem obsegu gotovo ni bilo lahko. Teksti imajo v prvi vrsti namen, seznaniti učenca z izrazi in stavki iz vsakdanjega življenja, kakor tudi z nekaterimi važnimi zgodovinskimi, političnimi in socijalnimi odnosi Francije, zlasti Pariza. Dom, šola, družina, narava so poglaviti viri, iz katerih zajema pisatelj. Med poučno in praktično berilo so uvrščeni posamezni spisi pripovedne vsebine, nekaj basni in pesmi. Blagodejno vpliva dejstvo, da so ti teksti originalni in skoro brez izjeme celotni. Izbira je dovolj srečna, vsebina je prilagoden starosti učencev. Pisatelj je upošteval, da se začnjenja pri nas pouk francoščine normalno šele v tretjem letniku srednjih in sorodnih šol, kar odgovarja povprečno starosti 13–16 let; razen tega je knjiga namenjena, kot edina slovenska te vrste, tudi zavodom, kjer se poučuje francoščina kot neobligatni predmet in so učenci-začetniki navadno še starejši. Iz teh vzrokov ni sprejel pisatelj tekstov otročje vsebine, kakršne nahajamo navadno v nemških elementarnih knjigah. — Na koncu tekstov prinaša knjiga temelje za prosto konverzacijo, oziraje se izključno na predelano tvarino. Seveda ima učitelj pri tem prosto roko in bo lahko naznačeni okvir po potrebi razširil; gradiva ima dovolj na razpolago. Isto velja tudi o slovniških vajah, ki se naslanjajo na predelane tekste. — Na drugem mestu prinaša knjiga preparacijo za posamezne lekcije. Besede, ki se morajo v slovniškem oziru nanovo predelati, so odlikovane z debelejšim tiskom. — V tretjem oddelku obdela pisatelj sistematično slovniške oblike; omeji se v tej knjigi na glagol. Konjunktivne oblike glagola je pisatelj opustil, in vendar se mi zdi umestno, da bi že v tem delu obdelal vsaj formalno stran konjunktivov. — Četrti del obsega slovarček v abecednem redu; tu najde učenec vse izraze, katere je čital v tekstih. Razen naslovne strani in slovenskih prevodov v obeh slovarčkih, je knjiga seveda pisana izključno francosko, kar odgovarja modernim metodičnim zahtevam.

Kot prilogo prinaša knjiga zelo lične fotografije najvažnejših pariških stavb, trgov, ulic itd. Te slike, napravljene po izvrnih klišejih, se ugodno razlikujejo od učnih slik, kakršne najdemo navadno v šolskih knjigah.

Dr. Fr. Sturm.

I. E. Tomić, Udovica. Povest iz 18. stoletja. Poslovenil Štefan Klavs. Tiskala in založila tiskarna „Edinost“. Trst 1911. 8°. 329 str. Cena K 1'60, po pošti 20 v. več.

„Vdovico“ je napisal Tomić za „Vienac“ že l. 1891, in „Matica Hrvatska“ jo je izdala 1902 v prenaveni obliki. Povest ni nikak umetniški umotvor, — Slovenci smo imeli v tem času tudi kaj boljšega — vendar je živa slika hrvatskega plemstva iz 18. stoletja. Prevod, ki se v začetku preveč oklepa izvirnika, postane polagoma tako prost, da so izpuščeni v zadnjih poglavjih tudi odstavki po pol strani. Slovenščine g. prevajatelja ne moremo imenovati vzorne. Sicer pa, čemu prevajamo — iz hrvaščine?

Felician.

Slovstveni zapiski.

K šestdesetletnici dr. Ivana Tavčarja. V ožjem krogu svojih dragih je pred kratkim slavil dr. Ivan Tavčar svojo šestdesetletnico. Njegovo ime je tesno združeno z usodo našega lista. Že pri ustanovitvi „Lj. Zvona“ pred tridesetimi leti je bil med njegovimi izdajatelji in založniki, nekaj časa mu je bil tudi urednik. V viharjih političnih bojih za napredne ideje je našel dr. Tavčar še dovolj časa, da je posvetil svoje spretno pero slovenski beletristiki in jo obogatil z umotvori trajne vrednosti; njih lepo število krasi tudi „Lj. Zvon“, ki kliče svojemu odličnemu sotrudniku: „Na mnoga plodonosna leta!“

50 letnica Jurčičevega pisateljstva je letos. Četrtošolec Jurčič je začel leta 1861. javno pisateljstvo (Fr. Levec, Spomini o J. Jurčiču v Lj. Zv. 1888, 421). Slovensko slovstveno središče je bilo tedaj v Celovcu, kamor je poslal Jurčič svojega prvenca — kratko pripovedko, ki mu jo je bil najbrže povedal njegov ded. V Janežičevem „Slovenskem Glasniku“, ki je tisto leto izhajal v neprikladni četvorki na celi poli po dvakrat na mesec, je natisnjena v 26. številki dne 15. decembra 1861 „Pripovedka o beli kači“, zapisal J. Jurčič“. Doba Jurčičevega javnega slovstvenega delovanja obsega torej 20 let (1861—†1881).

I. P.

Jurčičevi učitelji slovenščine. Po dve uri na teden sta bili odločeni naši materinščini o Jurčičevem času na gimnaziji, kakor sta jej še dandanašnji. Iz gimnazijskih poročil sem posnel imena učiteljev, ki so Josipu Jurčiču predavali slovenščino: V I. in II. razredu profesor Ivan Pogorelec, izvrsten klasičen filolog; v III. razredu duhovnik Jožef Kogej, ki je bil dvakrat suplent na ljubljanski gimnaziji, prvič leta 1854/5., drugič 1857/8 do 1859/60, v tej dobi je bil hkratu domači učitelj pri deželnem predsedniku grofu Chorinskem, umrl je kot dekan v rojstnem mestu Idriji, dne 25. avg. 1886 (Jos. Novak, Zg. brezoviške župnije, 1883); v IV. razredu suplent Josip Belović; v V. suplent Mihael Wurner; v VI. profesor Valentin Kongschegg — tem trem je bila glavna stroka naravoslovje, oziroma matematika, a so poleg teh predmetov za silo poučevali včasih tudi slovenščine. V VII. in VIII. razredu jo je že za Jurčičevega šolanja predaval, kakor še mnogo let pozneje, Metelkov naslednik Josip Marn.

I. Pobiljšar.

Jurčičeva številka „Slovana“. Tridesetletnici Jurčičeve smrti je posvečena zadnja (deseta) številka „Slovana“. Več ali manj zanimive spomine na Jurčiča so objavili Anton Koder, dr. Pavel Turner, Mijo Vamberger, M. Pleteršnik, Fr. Gerbič in dr. Jos. Vošnjak. Urednik dr. Fr. Ilešič je opisal Jurčičevo politično delovanje v Sisku l. 1871., in Ivo Grohovac je pokazal zanimanje za naše slovstvo s kratko črtico o narodnih motivih v Jurčičevih delih.

